

vole ustati. (Većina sedi.) Objavljujem, da je član 25. primljen.

Prelazimo na čl. 26., predjašnji 27. Ko je za to da se primi neka izvoli sedeti, ko je protiv neka izvoli ustati. (Većina sedi.) Objavljujem, da je čl. 26. primljen.

Prelazimo na čl. 27. Ko je za to da se čl. 27. primi neka izvoli sedeti, ko je protiv neka izvoli ustati. (Većina sedi.) Objavljujem, da je član 27. primljen.

Kod čl. 28. ima predlog g. Moskovljevića, da se posle reči »ili su ranije na istim bili« dodadu reči »ali su dužni u roku od 2 godine položiti praktični ispit«. Zatim ima predlog g. Dulibića, da se kod poslednjega stava dodadu ove reči: »Sva lica, koja imaju zakonske uslove za polaganje ispita, moraju ga položiti kroz 6 meseci, inače će biti otpuštena«. Zatim da se u stavu 2. posle reči »i lica« dodadu reči »priznata kao sposobna«.

Izvestilac **Ljuba Jovanović**: Ja to nisam primio.

Predsednik **Miša Trifunović**: Glasao se onda o redakciji pododbora. Tu ima jedna redakcijska izmena, da u mestu čl. 14. dodje čl. 13.

Gospoda, koja primaju ovaj član 28. po redakciji neka izvole sedeti, koja su protiv neka ustanu. (Većina sedi.) Objavljujem, da je član 28. primljen po redakciji odborskoj.

Sad dolazi novi član 29., koji glasi: »Rashodi lične i materijalne prirode potrebni za isplatu do-dataka oblasnih uprava podmiriće se iz ušteta, koje se u toku budžetske godine postignu u rashodima pokrajinskih namestništva ili okružnih načelstva, koja budu ukinuta kao i Ministarstva pobrojana u čl. 1. ovoga zakona«. Gospoda koja primaju ovaj član neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina sedi.) Objavljujem, da je čl. 29. primljen.

Gospodo, svršena je specijalna debata. Sad, po Poslovniku, prelazimo na konačno glasanje. Ko je za to da se ovaj projekat primi izvolić glasati »za«, a ko je protiv glasaće »protiv«.

Sekretar dr. **Pavle Čubrović** proziva članove da glasaju.

(Posle glasanja.)

Predsednik **Miša Trifunović**: Glasalo je, gospodo, svega 22 člana, 14 je glasalo »za«, a 8 »protiv«. Prema tome objavljujem, da je ovaj projekat konačno primljen.

Jeste li, gospodo, za to, da produžimo sednicu, ili da je završimo? (Čuje se: Da završimo.) Današnju sednicu zaključujem, a iduću zakazujem za sutra u 9 časova pre podne, s produženjem današnjeg dnevnog reda.

(Sednica je zaključena u 11 i 3/4 časova.)

LIII. SEDNICA.
ZAKONODAVNOG ODBORA
NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE
SRBA, HRVATA I SLOVENACA

držana 11. marta 1922. godine u Beogradu.

Predsedavao **Miša Trifunović**.

Sekretar dr. **Pavle Čubrović**.

(Početak u 9 1/2 časova.)

Predsednik **Miša Trifunović**: Otvaram, gospodo, 53. redovnu sednicu. Molim, da čujete Zapisnik prošle sednice.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović** čita zapisnik 52. redovnog sastanka Zakonodavnog Odbora Narodne Skupštine.

Predsednik **Miša Trifunović**: Molim, ima li primedaba na Protokol? (Nema.) Objavljujem, da je protokol primljen.

Čast mi je saopštiti Odboru, da je Predsedništvo primilo molbu Pašovića iz Plevlja, koji u ime odbora moli da se obrazuje Plevljska oblast sa sedištem u Plevljima i molbu odbora opštine Komaranske, sreza Miloševskog, okruga prijepoljskog i gradjana opštine Mileševske koji mole, da se okrug prijepoljski pripoji užičkoj oblasti sa sedištem u Užicu. Ove se molbe upućuju svojim tokom.

Prelazimo na dnevni red. Na dnevnom je redu pretres izveštaja pododbora za podelu zemlje na oblasti o projektu zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi. Pošto vam je ovaj projekat ranije razdat i svaki ga od vas poznaje, ja molim, da g. izvestilac ne

čita ponovo projekat, nego da predjemo odmah na načelu debatu. (Prima se.)

Reč ima g. izvestilac.

Izvestilac **Kosta Timotijević**: Gospodo, naš Ustav, donesen na Vidovdan i potvrđen, nepoštedno se napada od jednoga dela opozicije. Rad koji se danas radi, to je zakon, po kome treba jedan deo Ustava da se primeni u onom svome delu, koji govori o samoupravama oblasnim i sreskim. Naš Ustav, koji je izrađen sasvim moderno, podelio je vlast jasno na zakonodavnu, upravnu i na sudsku. Iz ove vlasti upravne zadržao je jedan deo poslova za državne organe, a jedan je deo ostavio narodu, da sam tim poslovima upravlja preko svojih izabranika u opštinskim i sreskim samoupravama.

Član 96. Ustava predviđeo je oblasnu, sresku i opštinsku samoupravu, pa polazući vrlo mnogo na to, da se u narodnom životu odmah oseti primena samoupravna, odredio je čl. 35. izvesne termine, u kojima se taj posao ima da svrši. Postavljeni rok daje mogućnosti, da Zakonodavni Odbor odredbe toga zakona donese, ne učini li to Zakonodavni Odbor, ostavljeno je da to Vlada učini uredbom. Gospodo, na svaki način da je bolje, da Zakonodavni Odbor ovaj posao svrši i da ono što nalazi da je u vladinom projektu propušteno ili nedovoljno izraženo, da to

korigira, jer ako to odbor ne učini, zna se, da će Vlada sigurno svoj projekat uzakoniti.

Taj rad vlade, njen nacrt ovoga zakona, kritikovan je u užem odboru, koji je izabrao Zakonodavni Odbor. Mogu reći da osnovnih, dugljih, razložnijih kritika nije moglo biti. Ovaj nacrt radjen je marljivo i radjen je od stručnih ljudi u koliko mi njima raspolažemo. I tamo i ovde se mora odati hvata za to, što je vlada pri svem tom, što je imala kratak rok i što je bila zauzeta i drugim prešnjim poslovima, ipak uspjela da nam pruži jedan projekat koji može biti primljen za osnovicu našega razgovora.

Tri su glavne stvari na koje je i vlada obratila pažnju, a na koje ima sada da obrati pažnju i Zakonodavni Odbor. To je nadležnost, kompetencija samoupravna, način kako će se doći do izražaja narodnog pri njihovom izboru, zatim sama organizacija i još kao četvrto kakav će biti državni nadzor i koliko će država imati prava da kontroliše ceo taj posao. Što se tiče prve važne stvari, vi ste iz projekta mogli videti, da je odmah u početku, mislim u čl. 2., limitativno nabrojeno sve ono što je u čl. 96. Ustava donešeno. Osim toga, gospodo, Ustav pošto je pobrojao sve ono što ulazi u kompetenciju oblasne samouprave, upravo šta mora biti minimum da se ne bi zakonodavnim putem štogod oduzelo od toga, on je odmah u poslednjem odeljku čl. 96. dodao, da i drugi poslovi mogu biti zakonom povereni oblasnoj samoupravi osem ovih. To znači, da se prema prilikama i vremenu može osem ovoga što je Ustav predvideo dodati još samoupravnim vlastima i mi smo pored toga, što je vladin projekt proširio nadležnost, proširili i sami u nekoliko, a koliko će biti videće se, kad dodje na pretres čl. 2. specijalne debate.

Drugo je pitanje o izboru. Rešeno je, da taj izbor bude neposredan, opšti sa predstavništvom manjine. Vi ćete, gospodo, videti, da smo mi u tome izboru pri sračunavanju glasova dopustili i predvideći i uneli predstavništvo manjine, a koliko, odbor će imati prilike da pretrese u specijalnoj debati.

Organizacija oblasne samouprave — reč je o njoj kao o najvažnijoj — to su oblasna skupština, oblasni odbor kao izvršni organ oblasne skupštine i pomoćni organi činovnici i stručni referenti. Što se tiče nadzora, koje je pitanje u užem odboru bilo najosetljivije, nadzor državne vlasti je i ovde unet onakav isti kakav je i u Ustavu predviđen i po postupku i po rokovima. Tu mi nismo imali ništa da zbrinjavamo i nismo ništa novo mogli da izmislimo i da smo hteli, jer je Ustav sva ta pitanja rešio. Gospodo, ja znam kakvi su prigovori uopšte pali na ovaj projekat i oni će sigurno i danas ovde pasti pa s toga dopustite da ponovim ono što sam i tamo ponovio.

Gospoda, koja se boje, da će ovaj zakon biti uzan, da se u njemu neće dovoljno kretati one oblasne samouprave, koje su napredne, koje mogu odmah zatim po svojoj kulturi ući u sve poslove, koji su ovde predviđeni, ta gospoda nemaju bojazan za te stvari, jer je zakon, što je vrlo dobra stvar, u čl. 2. tako pomenuo opširno sva pitanja, da će tu biti, gospodo, utaknice, tako da neće biti nigde oblasne samouprave, ako bude radna i napredna, koja bi naišla na brane, da bi joj to zabranivao zakon. Primera radi, u tački 2. kaže se: i sva socijalna pitanja. Pod ovim imenom; socijalna pitanja, razume se, da jedna samouprava, samo ako bude došla svome pozivu, može koliko hoće, da u tome pravcu radi i svoje krajeve da unapreduje.

Mi, gospodo, imamo jedan specijalno vrlo težak slučaj u našoj zemlji. Mi imamo krajeve, koji će odmah i smesta možda polovinu ovih pitanja moći pokrenuti, ući u njih i razradjivati ih, dok gospodo, imamo krajeve, koji neće ni za 20 godina, ni polovinu ovih pitanja pokrenuti. Imamo krajeve u našoj zemlji, na žalost, tako je, koji su zaostali, skoro su oslobođeni i živeli su pod takvim prilikama, da im nije potrebna nikakva samouprava i po svojoj kulturi, pismenosti i zapuštenom saobraćaju kod njih će se vrlo dugo očekivati, da ma koje od ovih pitanja bude rešeno. Krojiti jedan zakon, koji će pasirati za sve krajeve, a da se ne oseti nikakvo ograničenje niti da nekome bude teško, da ste mu nametnuli što on ne može da svari, zdravo je teško. Pa ipak, gospodo, ima jedan projekat, koji ne nameće u dužnost ostala ova pitanja, nego po kome se ova pitanja mogu da reše koliko se i kad bude stiglo, koliko ko bude kadar. I onda ćemo imati ovo, da po istom zakonu izvesne samoupravne vlasti vrlo napredne rešavaju mnoga od ovih pitanja, dok druge oblasti će biti tek u početku i na probama. I ti zaostali naši krajevi, oni će dugo vremena trošiti svoja sredstva na lične izdatke, ne plasirajući ih ni u šta, jer moraju da prodju kroz školu, da se ljudi naviknu i oseće potrebu rešavanja ovih pitanja. Naš zakon ne nameće ovima da moraju, da reše ta pitanja, nego koliko mogu, kad stignu i koliko su kadri, sasvim je dakle ostavljeno njihovoj volji i njihovoj razumnosti. Isto tako, gospodo, i ovim drugima je ostavljena toliko ista sloboda, da kad hoće i koliko mogu ova pitanja rešavaju.

Eto vidite, gospodo, ovaj projekat zakona po izveštaju odborskom dao je mogućnost da se naše samouprave pravilno razvijaju, ne čineći nikakva ograničenja, ne sputavajući, nenamećući nikom ništa.

Mi smo, imali samouprave kod nas, a biće i poslanika ovde, koji su posmatrali te samouprave. One, gospodo, nisu dale one rezultate, koje smo svi mi očekivali. Po onome, koliko je većina okruga kod nas u staroj predratnoj Srbiji učinila, mi bismo se svi zdravo imali da bojimo. Samo su dva tri okruga ušla u rešavanje izvesnih pitanja, dok su drugi ceo svoj budžet za poslednjih 15 godina trošili na lične izdatke. Ali mi se nadamo, da će i tome biti kraj kao što u životu obično biva. Ljudi treba da prodju kroz izvesnu školu, da se pouče i da sazrevaju i mi se nadamo da će, ako idemo tim putem, kroz jedan izvesan niz godina sve oblasti naše zemlje osetiti blagodati samouprave.

Ja Vas, gospodo, molim, da ovaj izveštaj odborski, odnosno zakonski projekt vladin sa izmenama, koje su učinjene, u načelu i za osnovicu našega rada primiti s tim, da ćemo se moći, kada budemo prešli na pojednost, nezadržavajući se dugo zbog malo vremena, koje nam ostaje za ostale poslove, da ćemo se u dogovoru i prijateljskom sporazumevanju, ako što bude trebalo u pojedinostima izmeniti, sporazumeti.

Predsednik **Miša Trifunović**: Ima reč g. Sokić.

Manojlo Sokić: Gospodo poslanici! Posle ove kratke izjave našeg izvestioca, u kojoj su načelno prikazani motivi i glavni i važni o zakonskom projektu o samoupravama, ja sam smatrao tako isto za potrebno, da izjavim, da ću u svome govoru i u svojim napomenama biti kratak, da ne bih potrebnu brzinu našega rada sa obzirom na ustavan rok ometao.

Imam nekoliko primedaba na zakonski projekt da ukazem i nadam se, da ćete te primedbe uzeti u

rasmatranje, kako bismo posle u specijalnoj debati mogli lakše, brže i celishodnije doći do saglasnosti.

Važnost ovog zakonskog projekta ja osećam vrlo mnogo i smatram, da je ovaj zakon jedan od najvažnijih zakonskih predloga. Njegovu važnost prvenstvenu, prioritetnu važnost, ja zasnivam na izvesnim elementarnim činjenicama, pogledima, tako da kažem, na osnovu kojih zasnivam ostvarenje, celishodno ostvarenje našeg ustava, koji na ovaj način konstruira uredjenje naše države. I iz njih iznalazim ako ne pravdanje ono potvrdu našem ustavu.

Na prvome mestu hteo bili ukazati na to, da ovaj zakonski predlog što se tiče slova i duha ustava u istini ide tom linijom, u istini je zasnovan na ustavnim odredbama, koje u odeljku o samoupravama predviđaju oblasnu, sresku i t. d. samoupravu. Ali ovaj zakonski predlog ima baš u tome pravcu izvesna krivudanja, ima izvesna odstupanja i odstranjivanja, koje sam zapazio rasmatrajući pojedine njegove odredbe, a na koje ću doznije naravno ukazati i te odredbe, u kojima se nalaze i u kojima se predviđaju ta krivudanja, jesu takve vrste, da one po mome mišljenju mogu stvoriti jednu ozbiljnu sumnju, da se sa ovim zakonskim predlogom o oblasnoj samoupravi hoće u nekoliko da smanji ona osnovna zamisao, koja glasi, da treba u državi stvoriti velike oblasne jedinice, velike kao ekonomske i saobraćajne kompaktne celine, koje će svojom snagom elementarnom moći da ostvare sve dužnosti, sve propise, koje ustav u ovom zakonskom projektu u korist naroda predviđa. Drugo jedno opažanje, koje je na osnovu Ustava u osnovnim linijama sprovedeno, ali ipak ima, takodje, odstranjivanja, krivudanja, jeste u ovome. Cilj je ovoga zakona i projektant je nameravao, da, stvarajući samoupravne jedinice i u njima zadržavajući upravne jedinice, predstavnike upravne vlasti, izvrši rasterećivanje državnih poslova i briga u dva pravca. U prvom pravcu da veliki deo upravnih poslova, veliki deo same državne vlasti svede, rastereti na niže upravne jedinice na taj način, što će veliki deo poslova u neposrednom dodiru sa narodom moći biti obavljani. Ta ideja dobro je u osnovi sprovedena, ona u istini na taj način olakšava i omogućava brzinu naše državne administracije. U onome drugom pogledu da se veliki deo ovih državnih briga za vaspitanje, za napredovanje i za postizavanje narodnog blagostanja što pre ostvari, preneti je takodje na ove velike jedinice, samoupravne jedinice, oblasti i t. d. i stavljeno je ne samo ono, što je u Ustavu predviđeno, već i mnogo više dužnosti, mnogo više namena za korist narodnu tako da onaj, koji pregleda čl. 2. ovog zakonskog predloga, mera u istini doći do uverenja, da je zakonodavac težio tome, da naše oblasne samoupravne jedinice u istini treba da ostvare socijalne, kulturne i ekonomske potrebe narodne.

Iz ta dva opažanja kad sam pregledao ovaj zakonski predlog, ja sam očekivao, da je zakonodavac, da je projektant stao i na jedno treće, koje je neposredna veza, spona, sa ona prva dva opažanja; da te velike jedinice, te velike organizme, treba ne samo uputiti na taj posao nego ih osigurati i omogućiti, da oni mogu bez velike teškoće sve to ostvariti. Očekivao sam, da ću naći u zakonskom predlogu odredbu, koja će stvoriti finansijske izvore i koja će stvoriti velike prilode ovakvim samoupravnim jedinicama, da one u istini tako jednu obilnu brigu za narod mogu primiti na sebe. To nisam našao u zakonskom predlogu, nisam našao dovoljno tih finan-

sijskih izvora. Šta više uočio sam, da onoliko, koliko su oni predviđeni u čl. 73., ne izgledaju dovoljni, pre omogućavaju vegetiranje, životarenje svojih velikih oblasnih tela nego li što stvaraju jedan bogat izvor, pomoću koga će moći biti ostvarenje ovako velike dužnosti iz čl. 2. ovog zakonskog predloga.

Kao što sam rekao, u osnovici ovaj zakonski predlog odgovara i slovu i duhu Ustava i ja sam načelno za usvajanje ovog zakonskog predloga, ali na osnovu ovih opštih opažanja, koja sam izneo, mislim, da će biti potrebno odmah ukazati makar i lapidarno, makar i površno na ona, kako naglasih, krivudanja u ovom zakonskom predlogu, da bi se o tome moglo podrobnije razmisliti, pa posle i u specijalnoj debati izraditi.

Što je meni na prvi pogled palo u oči, to je briga projektanta da izboru radnju za samoupravna tela lepo, detaljno konstruira. To je nesumnjivo dobra stvar, da se zagarantuje pravilnost izbora, da se zagarantuje neposredno učesće naroda u upravnim oblasnim jedinicama. Tu bih ja imao samo projektanta da pohvalim. Ali kad uporedimo tu brigu detaljsanu sa onim drugim članom projektantovog rada, gde na pr. o kompetenciji oblasne skupštine daje svega 18—22 člana, dok je toj izbornoj radnji dao preko 50 članova, ne izgleda mi, da je projektant ostao u toj brizi za detaljnu razradu konzekventan, ne izgleda mi, da je na ovaj deo zakonskog predloga, koji je takodje važan i važniji od prve radnje, obratio dovoljnu pažnju i zbog toga što nije tako uradio trebalo bi ispraviti ova izvesna odstupanja, koja sam malo pre naglasio.

Samom izbornom sistemu, koji se u ovom projektu predviđa, imao bih da primetim ovo. Vama je poznato, da se pred nama nalazi izborni zakon o izboru narodnih poslanika, po kome je zakonu predviđen isti izborni sistem, koji se predviđa u ovom zakonskom predlogu o samoupravama. Prvo se pronalazi opšti izborni količnik u jednoj izbornoj jedinici i onda se na osnovu toga eliminiiraju liste, koje nisu doturile taj izborni količnik, pa se posle po Dontovom sistemu vrši podela mandata u oblasnoj skupštini. Ako bih za izbore narodnih poslanika iz viših državnih potreba i državnih interesa mogao, po sili okolnosti, primiti takav jedan sistem, mislim, da za ovaj zakonski predlog ne bi trebao takav izborni sistem. Ja bih kratko rekao, da ne duljim dugo, za izbore oblasnih skupština primio bih prosto Dontov sistem. Oblasna skupština po prirodi svojih poslova, po svemu ovome što imaju, kao što vidite, da rade, moraju apsolutno usisati iz narodnih masa sve težnje i sve struje opšteg političkog karaktera ili inače drugih kakvih lokalnih interesa, da bi mogli pravim putem ići i vršiti svoje poslove, koje im Ustav i zakoni namenjuju.

To je što se tiče samog izbornog sistema. U zakonskom predlogu se predviđa, da Ministar Unutrašnjih Dela ima da da oblasnim skupštinama jedan privremeni poslovnik za njihov rad, s tim da posle oblasne skupštine same propišu taj poslovnik. Na prvi pogled izgledalo bi malo demokratski ovo što ću reći, ali ako se bude stvarnije i praktičnije na to gledalo, ja mislim, da će se uvideti praktičnost predloga koji mislim podneti, a to je da podjemo tim putem, da sve naše oblasne skupštine imaju jedan poslovnik, da rade jednim načinom, po jednom sistemu. Priznajem da oblasna skupština treba sama sebi da propisuje poslovnik kao i Narodna Skupština, ali radi onih opštih ciljeva, opštega duha i samih samo-

upravnih naših tendencija, radi ostvarivanja samih samouprava, ja bih bio mišljenja da se na neki način, po mogućstvu van vladine kooperacije, n. pr. saradnjom Državnog Saveta kao najvišeg administrativnog suda na osnovu primedaba prve oblasne skupštine stvori jedan istovetan poslovník za sve oblasne skupštine.

Dalje, ja ću kratko prelaziti preko svih primedaba, da ne bih zadržavao gospodu dugo, da bi svako mogao što pre doći do reči i da bi se što pre, zbog kratkoće vremena moglo svršiti posao. Dalje primjećujem u čl. 64. zakonskog projekta, da je oblasnom odboru data sudska vlast za neizvršenje oblasnih uredbi, koje su sa gledišta kaznenopravnog istupne prirode. Daje se oblasnom odboru sudeća vlast. Ja sam, gospodo, tome protivan i mislim, da bi to valjalo izmeniti na taj način što će se administrativnom sudu prepustiti ta kompetencija.

U čl. 66. dato je pravo ono koje Ustav predviđa i označuje, da veliki župan može svaku uredbu oblasne skupštine, koja nije osnovana u Ustavu i zakonima zadržati od izvršenja. To jeste Ustav propisao i tačno je to prepisano iz Ustava u ovome projektu, ali kakve su naravi političke i kakve su političke prilike, a naročito sada a može se reći, da će one vladati za jednu i dve decenije, valjalo bi zbog takvog mentaliteta to pravo u zakonu na izvesan način ograničiti, a to ograničenje treba izvršiti u tome pravcu, da se osigura zakonodavac od eventualnih zloupotreba velikoga župana. Velikom županu i Ustav i zakon daju diskrecionarno pravo i on može nekiput imati razloga da neku uredbu suspenduje od izvršenja što je protivna Ustavu i zakonima. Ali se može dogoditi, da često puta ponavlja to diskrecionarno pravo i za one uredbe što nisu protivne Ustavu i zakonima. Obezbedjenje od takvih zloupotreba valjalo bi predvideti na takav način, da veliki župan, koji mora biti savremen pravnik, koji mora biti visoki činovnik, koji mora imati dugo godina službe, ako napravi pogreške principiijelne prirode, takve pogreške, da ne ume proceniti šta je protivno Ustavu i zakonima i ako on to ponovi u više prilika, onda da taj veliki župan ne može posedovati to mesto. Oko toga bi se lako sporazumeli.

U jednom članu, kao što sam ranije primetio, dato je oblasnom odboru izvesno pravo sudske vlasti. Tako je opet dato u čl. 66. pravo sudu da ceni zakonitost uredbi. U samom principu ja bih morao biti protivan takvoj jednoj ustanovi. Nashutio bih razlog zbog koga se to čini, razlog da se ne remeti pravo trećega lica pojedinca. Ja ipak ne mislim, da je ova odredba potrebna bila, ja držim, da je ona suvišna zato, što već sve te uredbe koje oblasna skupština propiše imaju izvesnu kontrolu, prvó kontrolu velikoga župana, pa onda suspendaciju najvišeg suda. I ako uredbom oblasne Skupštine bude povredjeno stečeno pravo trećega lica, onda će najviši administrativni sud imati mogućnosti da to popravi.

Što se tiče finansijskih atributa oblasne skupštine, primetio bih, da je dato pravo velikom županu, da može ako u roku od dva meseca ako oblasna skupština ne bude izradila budžet, da automatski proglasi stari budžet. Tu se po mome mišljenju stvaraju izvesne kolizije sa jednim velikim pravom oblasne skupštine i sa političkom odgovornošću oblasne skupštine kao političke institucije. Ja bih pre bio za to što je i u interesu skupštine, da se u svakom budžetu oblasne skupštine moraju predvideti nove savremene potrebe, i ako oblasna skupština preko toga predje

i ne izadje na susret narodu u onome što narodu treba, ako bi ona bila nevidljiva da taj posao ostvari, ja bih tu zakonski automatski postupio u proglašenju staroga budžeta a nikako da se daje to pravo velikom županu. U vezi s tim finansijskim atribucijama ja ne vidim razloga i želio bih, da mi nadležni g. ministar objasni, zašto se na jedan više manje prikriven način stvaraju od članova oblasnog odbora nekakvi resorni ministri. Ja barem imam takav utisak čitajući ovaj zakonski predlog, da se stvaraju nekakvi resorni ministri kao ministri finansijske i ministar zdravlja i ne daju mu se samo velike dužnosti, nego i velika prava i stavlja se ne samo pod kontrolu nego i pod tužbu predstavnika upravne vlasti, velikog župana. O tom bih želeo imati malo više obaveštenja.

Što se tiče ovih finansijskih atribucija oblasne samouprave, imao bih primetiti, da je projektant između člana 80. i čl. 69. postavio rdjavu vezu, jer nije tačno postavio da sa novim budžetom oblasna skupština ima da odobri i završni račun, već predviđajući to u čl. 69., u čl. 80. kaže, da taj završni račun ide glavnoj kontroli a tek onda ide u oblasnu skupštinu, dakle posle toga. To bi imalo biti protivno: taj završni račun trebao bi najpre da ide pred oblasnu skupštinu, a tek onda pred glavnu kontrolu.

Jedna primedba čl. 88., koji predviđa udruživanje i zajednicu više oblasnih zajednica za ekonomske i kulturne radove, svojim završetkom je dovela malo u sumnju celu tu stvar s time, što je takvu odluku o zajednici stavila na konačnu odluku vlade. Ako se takve zajednice udružuju, ja ne vidim potrebu zašto će onda vlada kontrolirati to i zadržavati za sebe prava da to ona odobrava. Ja mislim, da kod naših oblasti neće nikada biti slučajeva da se udružuju za ekonomske i kulturne poslove, koji će biti opasni za državnu celinu. Ako ti poslovi imaju takvog karaktera u sebi, onda je prirodno, da to mora biti pod kontrolom države. No ja ne vidim, da ti poslovi imaju takav karakter. Ja bih bio za to, da takvu jednu odredbu, ako već vlada insistira na nekoj kontroli, opet prenesemo u dužnost državnog saveta.

U čl. 93. zakonodavac daje pravo oblasnom odboru, a ne oblasnoj skupštini, da on konačno odobrava opštinski budžet sa prirezom preko 50%. Težnja bi naša trebala da bude da mi omogućavamo što više finansijskih izvora svim samoupravnim telima, ali omogućavajući sve te finansijske izvore, mislim, da ne treba da predjemo onu nužnu granicu, da ne kažem državne kontrole, a ono bar harmonije u potrebama državnim i u potrebama lokalnim. Ja ne bih davao oblasnom odboru takvo jedno veliko pravo da on konačno odobrava opštinski budžet sa 50% prireza. Do 50% ili do 100% prireza priznati mu pravo, to razumem, a preko te granice mogla bi se statuirati jedna graduacija i dati pod kontrolu oblasne skupštine. Ali na kraju krajeva počevši od najniže do najviše samoupravne jedinice ja bih zahtevao, da se u zakonu radi opšte harmonije održi jedan balans na taj način, što ćemo se konstituirati u jedno naročito telo ako nećemo ministru finansijske prepustiti takvu nadležnost, koja će održavati taj balans. Ni u kojem slučaju ne bih bio za to, da se oblasnom odboru prepusti ovakva jedna neograničena kompetencija.

U čl. 99., ako bi oblasni odbor predviđenu kompetenciju, saradnju iz člana 97. odrekao — a to se odnosi na saradnju upravne administracije, državne administracije sa samoupravnom — daje se pravo

velikom županu da tuži oblasni odbor. Takva jedna odredba, gospodo, s obzirom na ono što se stavlja u dužnost oblasnom odboru, meni izgleda, da remeti onaj princip, koji treba dosledno sprovesti kroz ceo ovaj zakon, princip političke odgovornosti oblasne skupštine pred narodom. Time se daje mogućnost predstavniku upravne vlasti da može, kao što sam malo pre rekao, činiti izvesne zloupotrebe, a to, gospodo, treba uvek pretpostavljati i to na tome polju možda češće, nego na onom prvom. Kad je već u ovom zakonskom predlogu, u jednom docnijem članu, članu 127., predviđena jedna odredba, koja kaže, da ako samoupravna jedinica ne bude svršila poslove, koje državna vlast određuje i od nje zahteva kooperaciju u izvršenju toga posla, onda prosto na prosto sleduje, da se ti poslovi inaju izvršiti po trošku te samoupravne jedinice, kakvog većeg nadzora državnoj vlasti treba od toga? Njoj je stalo do toga, da se taj posao ostvari, a on će se ostvariti, ako oblasni odbor ili oblasna skupština ne izvrše svoju dužnost, na taj način, što će se državna vlast prosto poslužiti članom 127. i taj posao izvršiti na trošak dotične samoupravne jedinice. Zašto onda šefu oblasne upravne vlasti prepuštati takvo jedno pravo nadzora prema članovima oblasne skupštine, koji su politički predstavnici i koji treba politički da odgovaraju pred narodom, zašto im prepuštati to pravo, gde mogu da se predju granice i da se čine zloupotrebe?

Što se tiče nadzora državne vlasti nad samoupravama, naš pododbor u naslovu je vrlo dobro učinio, što je počeo od same glave, pa je ostavio u naslovu samo »nadzor državne uprave«, ali je u tim svojim članovima trebao konsekventno da sprovede ono što je zamišljao, pa da se u članu 122. zadrži na drugoj odredbi, koja kaže: »Veliki župan može u roku od osam dana zadržati od izvršenja svaku odluku oblasne skupštine, sëm oblasnih uredaba, za koje je propisan postupak u članu 88.«. Dakle, suspendovanje oblasnih uredaba je iz Ustava izišlo i prenoši se na upravna vlast; na velikog župana. To je ustavna odredba i mi to ne možemo izbaciti iz ovoga zakona. To moramo primiti. Ali, gospodo, davati velikom županu pravo da može svaku odluku van tih uredaba zadržati od izvršenja, to mu pravo Ustav ne daje, i to je nesumnjivo u ovom projektu učinjeno, po mome mišljenju, na štetu samih samouprava. Kad hoćemo da damo i ogarantujemo punu samoupravu, onda, pre svih ovih primedaba koje sam sada učinio, treba uraditi na to, da ovakav pasus iz ovoga projekta izbacimo.

Naposljetku, gospodo, najvažnija primedba, po mome mišljenju, koja bi se mogla učiniti, to je ona: da omogućimo pravilan, normalan, intenzivan život naših samoupravnih jedinica stvaranjem što većeg broja finansijskih izvora. Po članu 73., koji sam malo pre citirao, ti finansijski izvori su vrlo mali i da rečem vrlo mršavi. I ako bismo se mi samo na tim izvorima zadržali, onda bi se moglo doći do toga, da naše oblasti, koje imaju tako veliku namenu, postanu jednoga dana organizmi koji će vegetirati, dok napokon ne zamru.

Ja bih na završetku ovih primedaba želeo, da se usvoji jedan predlog i da se stvori našim samoupravama jedan naročiti finansijski izvor na osnovu onoga što se na teritoriji njihovoj nalazi. U svakoj oblasti će biti bilo šuma, bilo ruda ili drugih prirodnih bogatstava, koja će se davati u eksploataciju i ja bih predložio Zakonodavnom Odboru, da kao najvažniju stvar primi načelno predlog, da se od tih eksploatacija dobara, koja se nalaze na teritoriji do-

tične oblasti, jedan procenat dobiti da oblasnim samoupravama. Mislim, da će to biti veći finansijski izvor, nego svi ovi koji su predviđeni u članu 73. i bar za početak dovoljni, da naše samoupravne jedinice mogu štogod ustvariti od onoga što se ovde predvidja.

Potpredsednik dr. Svetislav Popović: Ima reč g. dr. Josip Hohnjec.

Dr. Josip Hohnjec: Gospodje! Zakonski načrt, ki je prišel sedaj v pretres, ima lep naslov. Saj je samouprava nekaj, po čemu hrepeni vsak narod, ki je željan svobode in napretka. Naslov pa je tudi najlepše na njem, vsebina ne odgovarja naslovu, ki je samo lepa etiketa za slabo blago, za pomanjkljivo vsebino. Na misel mi prihaja znana klasična rečenica: Timeo Danaos, et dona ferentes — prosto po jugoslovansko: Bojim se centralizatorjev, zlasti ko prinašajo darove. Dar, ki ga gospodje centralizatorji ali unitaristi ali kakor se že imenujejo, s tem zakonom poklanjajo ljudstvu, je slab dar.

Kar se tukaj predlaga kot objekt pokrajinske in okrajne samouprave, je tako daleč od prave in istinite samouprave kakor nebo od zemlje. To ni nobena samouprava, marveč naravnost negacija samoupravnega principa.

Gospodje! Kar se prepušča narodu v samoupravo, je nekaj tako samo po sebi umevnega, da to vsakemu človeku ali pa skupini ljudi pripada povse naravno brez vsakega zakonskega pooblaščenja. Kdor ima denar, ta more ali sam ali v zvezi z drugimi graditi ceste, mostove, železne ceste, pospeševati poljedelstvo in vse panoge (narodnega gospodarstva; brigati se za socialne naloge, za narodno zdravje, za človekoljubne ustanove, za napredak prosvete i t. d. Za to ni treba nobenega pooblastila, nobene milosti od zgoraj (iz državne centrale), za to zadostuje razum, dobra volja in materialna sredstva. Take stvari navajati kot predmet samouprave, je ne samo nepotrebno, marveč tudi naravnost smešno. Da bo zabava med tistimi, ki bodo osrečeni s tako samoupravo, še večja, predlog v svoji velikodušnosti prepušča oblasni samoupravni kompetenci celo gradnjo avtomobilskih in aeroplanskih vez. Ali ni to višek modernega umevanja samoupravnega principa? Ljudje božji, ako smete celo — menda samo v mejah svoje pokrajine — prirediti aeroplanske veze od kraja do kraja, kaj pa hočete več?

Toda narod hoče ne dovoljenja, da si more graditi aeroplanske zvezé, on hoče svoje razmere, javne, politične, gospodarske in kulturne v občini, v okraju, v pokrajini sam upravljati po svojih zastopnikih, katerim je pri volitvi poveril svoje zaupanje.

Ako bi se to, kar naši centralizatorji ponujajo našemu narodu kot samoupravo, ponudilo angleškemu narodu, bi se Anglež od tega obrnil s pomilovalnim prezirom. Pokazal bi z upravičenim ponosom na svoj selfgovernment. Angleška nima pisanega ustava, njen parlament je vedno zakonodavna in ustavotvorna skupščina in more vedno ustav menjati po svoji volji. Pri naš pa se ustav smatra kot nekak — noli me tangere — kot nekaj, česar se ne sme dotakniti, kar se ne sme izpremeniti, čeprav bi to nujno zahtevale prilike v državi. Ena izmed najizrazitejših in najsrečnejših posebnosti angleškega naroda je ta, da z največjo točnostjo uvidi času primerno (savremenó) potrebo izpremembe ustava in sistema uprave, ki jo izvede takoj, ko se pojavi potreba, ne da bi bilo potrebno o tem dalje razpravljati. Angleška vlada je

dovolila kolonijam, da imajo svoje lastne vlade, svoje parlamente in vedno večjo samostojnost, nekatere popolno neodvisnost. Sedaj je Angleška na tem, da bo dala samoupravo tudi Škotski. V Angleški sami je lokalna uprava tako organizirana, da omogočuje neposredni vpliv političnih in socialnih idej demokracije na ureditev in poslovanje uprave. Lokalna uprava je stvar administrativnih vlasti, ki jih izbira narod sam svobodno in nezavisno od nadzora državnih vlasti. Najviša ali državna vlast nima nobene administrativne jurisdikcije v stvareh, ki jih upravljajo izbrani predstavniki naroda v tem kraju, okraju in v pokrajini. Angleški selfgovernment pride do krepkega izražanja v oblastih (pokrajinah), koje so več ali manj razsežne (prostorne), vsaj brojiijo nekatere preko 5—6 milijonov prebivalcev. Vsaka oblast ima svoj svet, ki ga narod izbere v svobodnih volitvah, pri katerih imajo i ženske aktivno in pasivno volilno pravo. Ta svet se mora brigati za administrativne in finančne posle v oblasti. V njegovo kompetenco spadajo tele stvari: skrb za napredek poljedelstva in vseh panog narodnega gospodarstva; skrb za izvrševanje socialnih in kulturnih nalog; izprememba v administrativni podeli oblasti (more se več oblasti zediniti, more se pa tudi ena oblast razdeliti na več oblasti); podela oblasti na volilne (glasačke) okraje za parlamentarne izbore; registriranje pravil raznih društev; razni sodnijski posli; policija v oblasti (oblast prevzame polovico stroškov za policijo, drugo polovico prevzame država); oblasni svet se more ustaviti (odupreti) kakemu zakonskemu projektu parlamenta, o kojem smatra, da je proti njegovim interesom; pod oblasnim svetom stoji prosveta in vse šolstvo v oblasti. Oblasni in okrajni sveti imajo kontrolo in vodstvo šolske uprave, v prvi vrsti osnovnih šol.

V zakonskem predlogu sedanje vlade o oblasni in sreski samoupravi ni niti sledu najmanjše šolske avtonomije, pa če jo kakor Diogen po dnevu iščeš z laterno. In vendar naš narod avtonomijo na šolskem polju kategorično zahteva. On ne pušči, da bi se mu nekaj vzelo, kar je že prej imel.

Še večji delokrug ima narodova samouprava v Zjedinjenih državah Severne Amerike. Tam vlada generalno načelo: stvari, ki niso Uniji direktno pridržane ali pojedinim državam direktno odtegnjene, pripadajo državam. Države imajo tele pravice: vsaka daje sebi svojo ustavo. Imajo zakonodavno vlast o meščanskem, meničnem in kazenskem pravu, o obrtništvu, trgovstvu, industriji in šolstvu. Imajo policijsko vlast. Legislatura obstoji iz dveh zbornic: zbornice reprezentantov in senata. V nekaterih državah (zlasti na zapadu) obstoji narodova iniciativa ali referendum po švicarskem vzoru, da dobi ljudstvo orožje v boju zoper velike finančne in monopolške družbe in truste, ki hočejo obvladati vse politično in gospodarsko življenje. Notranja uprava je stvar poedinih držav. Na njih čelu stoji guverner, ki ga naravnost voli ljudstvo po volilnem zakonu dotične države. Uradniki se ne imenujejo, marveč jih tudi voli ljudstvo pri splošnih volitvah legislature. Šolstvo ni prerogativa centralne uprave, marveč je stvar poedinih držav, pa tudi občin in privatnikov.

V posesti prav velike samouprave je tudi narod v Švici, ki je zvezna država, obstoječa iz 22 kantonov. Zveza zajamčuje kantonom teritorije in ustave. Zadeve zveze so: pošta, telegraf, denarstvo, carine, alkohol kot monopol, smodnik kot regal, železnice in zunanji zadeve. Vojaštvo in trgovstvo spada pod kompetenco i zveze i kantonov. Stvari načelno kanto-

nalne kompetence so: šolstvo, cerkvene zadeve, sodstvo, tiskovno pravo, policija, urejevanje političnih pravic državljanov. Kantoni imajo demokratično ustavo in izvršujejo pravo zakonodaje, kontrolo in nadzor nad deželno upravo, volijo sami kantonolno uradništvo. Judikatura je stvar kantonov, katerim popolnoma pripada tudi šolstvo. Občine imajo dalekosežno avtonomijo.

Tako so urejene istinite demokratične države. Istinite demokratične pa so radi tega, ker je narod v posesti istinite in učinkovite samouprave. Kolika je jakost teh držav, je dokazala svetovna vojna. Centralistično urejene države je vojna več ali manj vse dvignila iz tečajev. Najbolj centralistična država, Rusija, se je zrušila kakor zgradba iz kart. Avstro-Ogrska je izginila. Zmagovita Italija je tako razmajena v svoji socialni osnovi, da ne more priti do notranjega mira in reda. Angleška, Severna Amerika in Švica pa so prestale vojno preizkušnjo z vso sijajnostjo. Pri tem je treba pomniti, da Švica ni narodno enotna država; marveč mešana: poleg 70% Nemcev prebiva v njej 22% Francozov in do 7% Italijanov. Simpatije njenega prebivalstva so med vojno gotovo bile na dveh straneh. Kljub temu v tej federativno urejeni državi ni bilo separatizma, ki bi težil za razkrojem državne edinosti. Samouprava, avtonomija, federacija so se med vojno izkazale ne kot razjedilnevalne potence, marveč kot najtrša podlaga in opora državne edinosti, vzajemnosti in jakosti.

Po preizkušenem in izpodbudnem zgledu teh in slično organiziranih avtonomističnih ali federativnih držav se je ravnal Jugoslovanski klub, ko je v svojem ustavnem predlogu kot predmet samouprave opredelil te stvari: notranje posle, trgovino in obrt, javna dela, šume in rude, poljedelstvo, agrarno reformo, izhrano, prosveto in vero, narodno zdravje, socialno politiko, pravosodje in financije.

Mi smo uverjeni, da naš ustavni načrt daje državi, kar je državnega, pa tudi narodu, kar je narodovega. Od vlade predloženi zakonski načrt pa daje državni centralizaciji preveč, veliko preveč, narodu in njegovi odločitvi pa premalo, skoro nič. Ob mesečini se ni mogoče ugreti: Tako se tudi o tem vladnem načrtu samouprave ne more ugreti noben narod, ki si je v svesti svojega pomena ter stremi za politično svobodo, za gospodarsko osamosvojitvijo in za kulturnim napredkom.

Kje so one tolikokrat obljubljene široke in najširuje pokrajinske samouprave? Tisti, ki so verovali v te obljube, so globoko razočarani. Pokrajine niso nobene jedinice višjega, celo najvišjega reda, one so na prosto občine z zmanjšano kompetenco. Kar spada v delokrog pokrajinske samouprave: skrb za gospodarske in kulturne naloge v pokrajini, to spada v istinito slobodni državi v delokrog občine v njenom področju. Kakor ima pokrajina svoje finance in more izdajati odredbe, tako ima tudi občina svoje finance ter izdaje krajevne odredbe. Občini pa še pripada lokalna policija, dočim pokrajina nima ni trohice politične vlasti. Mestne občine so tudi imele v prenesenem delokrugu upravno vlast prve stopnje, koje pokrajine nimajo. Delokrog pokrajine je torej stvarno manjši nego delokrog občine v moderni kulturni državi.

Velik nedostatak zakonskega načrta o pokrajinski in okrajni samoupravi je tudi v tem, da ne upostavlja nobene vezi med pokrajinsko, okrajno in občinsko samoupravo. Organi pokrajinske samouprave nevršijo nobene kontrole nad okrajem ali

občino. Pokrajine, okraji in občine so torej povse koordinirane edince! Enakovredni brezpravnici! Bati se je, da bo načrtu o ureditvi pokrajinske in okrajne samouprave sledil načrt o občinski upravi, ki bo storil konec občinski avtonomiji. Potem bo koordinacija brezpravnitva popolna.

Ta mala, po svoji nadležnosti neznatna samouprava ne bo mogla živeti, ker ne bo imela finančnih sredstev. Ona bo stalno hirala in izhirala na finančni anemiji. Nad njo bo neprestano čuvalo kakor Argusovo oko pazno in strogo državno nadzorstvo, ki jo bo degradiralo do uloge varovanca napram varuhu in jerobu. In to malo samoupravo hočejo gospodje vladnih strank namestiti na malem teritoriju. Povse naravno razmjerje: velike pokrajine — velika kompetenca, male pokrajine — mala kompetenca. In ker gospodje centralizatorji ali unitaristi ali uniformisti, kakor se že imenujejo, dovoljujejo narodu najmanjšo mero samouprave, hočejo državni teritorij razparcelirati na 26 ali 28 pokrajin in vsako pokrajino na veliko število okrajev. Čim manjše tvorbe, tem manjša njihova moč. Slovenijo hočejo protivno doseданjemu gospodarskemu in kulturnemu razvoju razdeliti na dve pokrajini. In ti dve pokrajini na 51 okrajev. Kako se bo s to parcelacijo v celi državi pomnožilo število uradništva! Kako ogromni bodo administrativni stroški! Ker je v tem načrtu za organizacijo lokalne uprave sprejet dvotirni sistem, ker je v vsaki pokrajini in v vsakem okraju poleg organov samouprave (skupščine, odbora), še tudi državna lokalna uprava, koji je na čelu veliki župan, odnosno okrajni načelnik, bodo stroški tako pomnoženi, da jih bo naša s finančnimi težkočami se boreča država komaj prenesla, če jih bo sploh mogla prenesti.

In zakaj vse to, gospodje? Vse to radi sistema, po katerem se sedaj vlada naša država. Kako kvarljiv je ta sistem, koji se prakticira zlasti po sprejetju ustave in koji se sedaj hoče redigirati v zakonske oblike, dokazujejo sadovi, ki jih je do sedaj rodil centralistični sistem. Ti sadovi so: v zunanji politiki neuspeh za neuspehom, eden hujši kakor drugi, vedno večja oslabljenost in odvisnost od drugih; na znotraj pa kaos, nezadovoljnost v vseh krajih, osobito slovenskih in hrvatskih pokrajinah, gospodarska dekadencia, katastrofalen pad dinarske valute, ki ide istim potom kakor avstrijska krona, na katerem je ne more zadržati nobeden moratorij ali, kakor bi se moglo boljše reči, mizeratorij. Kdo bo prevzel odgovornost za uzakonitev tega sistema?

Taka uzakonitev, gospodje narodni poslanci, bi pomenila perpetuiranje (podaljšanje brez konca) nezadovoljstva, mržnje in plemenskega antagonizma in bi bila ogromna ovira na poti do sporazuma med tremi plemeni našega naroda. Brez tega sporazuma pa je izključena notranja pacifikacija (pomirenje duhov) in pravilna ureditev naše države.

Irska dokazuje, da se narodu ne da trajno usiliti ne vlada, ne organizacija države in njene uprave, koje on noče. Irska se je dolgo časa v najbolj neugodnih razmerah borila za samoupravo in avtonomijo. Njen junački boj je zdaj končan z zmago. Kdor hoče dobro naši državi, ji bo prihranil take boje, ki bi bili največja opasnost za njen obstanek in napredek. Ti boji bodo prenehali samo takrat, ako se narodu podeli istinita in učinkovita samouprava in avtonomija.

Stoječ na tem stališču, Jugoslovanski klub protestira zoper parcelacijo Hrvatske in Slovenije ter obsoja predloženi zakonski načrt o samoupravi, ki

ni nič drugega ko pesek v oči nepoučenim ljudem in frivolna igra z ljudskimi pravicami.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**: Reč ina gospodin Lazić.

Vojislav Lazić: Gospodo poslanici! Pre svega ja ću učiniti jednu opštu zamerku vladi i reći ću, da ona nije pošla dobrim putem za pravilno rešenje samoupravnih pitanja u našoj državi. Po mome mišljenju, vlada je trebala prvo poći od osnovnih jedinica, početi od najmanjih pa završiti sa najvećim. Vlada je trebala da donese prvo zakon o organizovanju i uredjenju naših opština kao osnovnih jedinica. Ja neznam kako mogu da govorim o sreskoj samoupravi, kad neznam kako će da bude uredjena opština, da li će opština da bude samoupravna ili ne i u koliko će ona da ima svoju samoupravu, a tako isto kad neznam ni to, kolika će biti veličina opštine.

Mi, gospodo, pred sobom imamo jedan projekat, koji govori o oblasnoj i sreskoj samoupravi, ali nemamo temelja na kome bi mogli govoriti o toj samoupravi, jer ne znamo kolike će biti te jedinice, pošto od veličine tih jedinica zavisi obim poslova, koji se tim jedinicama imaju staviti u dužnost ili poveriti. Kako te jedinice prilikom podele budu organizovane, naravno, onda se mora i obim njihovih poslova regulisati prema njihovoj snazi i veličini. I s toga nalazim, da je Vlada trebala prvo da izvrši deobu na oblasti, srezove i opštine i da se prvo počelo sa nadležnošću, dužnostima i pravima opština, pa kada se to pitanje reši, onda se može preći dalje ka srezu i oblasti. Ovako mi govorimo više na pamet i možemo pogrešiti zato što nemamo svih fakata u rukama, koja fakta utiču na povoljno rešenje ovih zakona.

To je, gospodo, po mome mišljenju jedna velika pogreška i ja nalazim, da je u ovome radu Vlada uzela obrnut red, pa u mesto da podje uredjenju naše države od temelja, jer su temelji državnog i narodnog blagostanja opštine i kako budu uredjene opštine, tako će biti uredjena i država. Ako opštine ne budu dobro uredjene i ako ti temelji ne budu solidno i na zdravoj osnovi postavljeni, onda verujte, da ne može biti dobro uredjen srez, okrug, oblast pa ni država. Što se tiče ovoga projekta, koji se nalazi pred nama, ja na njega imam da učinim izvesne zamerke i ne mogu se složiti sa istim. Po mome mišljenju ovde ima da se učini dosta primedaba, ali ja ću se zadržati samo na nekim opštim primedbama, ostavljajući da one druge detaljnije primedbe učinim, kad bude bio vršen pretres u pojedinostima. Na pr. kod ovoga prvog odeljka u čl. 2., gde se govori o poslovima i dužnostima oblasti, propušteno je da se unese jedan vrlo važan posao, koji bi posao trebalo oblastima staviti naročito u dužnost, na kojem bi poslu trebale i oblasti da saradjuju pored toga što se u tome poslu traži i državna saradnja. To je gospodo zadrugarstvo. Ja mislim, gospodo, da bi oblasti u tom poslu za korist i blagostanje naroda naročito dotične oblasti mogle mnogo doprineti. Meni se čini, da se kod poslova, kojih se obim Zakonom poveravaju i stavljaju u dužnost oblastima, zanemarilo to pitanje, da se i preko toga važnog pitanja prešlo posve olako koliko tek samo da se kaže: pa i o tome smo mislili. Ovde se u ovome projektu zadrugarstvo pominje u toliko, da će oblasti moći samo da pomažu zadrugarstvu, ali, gospodo, drugo je to kad se njima ostavlja pravo samo da ga pomažu, a drugo je to kad bi se njima stavilo u dužnost, da se imaju o tome starati i brinuti da se Zadrugarstvo razvije. Kod građevinskih po-

slova pomenutih u tač. 2. ovoga člana gradjenje željeznica, kanala, pristaništa, mostova, cesta automobilskih i aeroplanskih veza, direktno se stavlja u dužnost oblastima da te poslove rade a što se tiče zadrugarstva zakonom se ne stavlja u dužnost oblastima, da moraju da saradjuju na zadrugarstvu, da moraju da razvijaju zadrugarstvo nego im se stavlja samo toliko da ga mogu pomagati. I onda šta izlazi? Ako bi pojedine oblasti ili oblasne skupštine htjele da uzmu malo veću inicijativu o zadrugarstvu, u tome slučaju veliki župan može da zadrži njihove odluke od izvršenja po pravu, koje mu se ovim zakonom kao nadzornom organu daje i da im kaže: vi imate u tome pitanju samo da ukazujete pomoć a nemate pravo inicijative. Jedan predgovornik je dobro istakao, i kazao, kako se ovde stavlja oblastima u zadatak aeroplanska veza, kao god da su druga pitanja u našoj zemlji tako sretno rešena i da je naš narod u drugim ekonomskim pitanjima potpuno zadovoljan i onda može sada da regulisava i aeroplanske veze i da se ne mora posvećivati toliko drugim ekonomskim nuždama, koje su u ovakva vremena preća nego li kakve druge kao što su aeroplanske veze. (**Jovan Gjonović:** To je vrlo važna stvar!)

Ja, gospodo, nalazim da ako želite, da se u narodu postigne što veća jednakost, da se u narodu postigne veće zadovoljstvo, da se stane na put nagonmilavanju velikih kapitala i da se stane na put eksploataisanju to bilo u državi bilo u oblasti, moramo polaziti uvek sa toga stanovišta, da sve stvaramo na zadržnoj osnovi, na osnovi zadrugarstva. Po mome mišljenju i po mome uverenju zadrugarstvo je jedan od prvih uslova da se u narodu može postići što bolja ravnoteža u njegovim ekonomskim i socijalnim odnosima. Pod tač. 13. ovoga člana ima odredba koja govori, da oblast ima za dužnost zavodjenje i održavanje ustanova za štednju i kredit, uzajamno pomaganje i osiguranje. E, vidite, gospodo, zašto to niste naredili da se izvede na zadržnoj osnovi, pa bi onda to drukčije izgledalo. Ovako meni se čini, da se po ovoj odredbi kako je ovde unešena može pristupiti podizanju banaka a ne podizanju zadrugarstvih ustanova i zadrugarstva. Tako isto ovamo kod oblasnih gradjevinskih poslova ja mislim, da ništa nije smetalo, da je unešen odnosno da je primljen zahtev moga druga Moskovljevića, da se unese i ta odredba, da su oblasti dužne podizati pored železničkih i vodenih puteva i žitnice za smeštanje i zadržnu prodaju zemljoradničkih proizvoda. Ja mislim, da bi se sa ovom ustanovom postiglo mnogo za narod dotične oblasti, jer bi se potpuno sprečilo i onemogućilo eksploataisanje pojedinih spekulanta koje vrše kako nad pojedincima tako i nad celinom. Mi imamo pasivnih krajeva kao što je Dalmacija, kao što je Crna Gora i drugi krajevi i kad bi se tamo ustanovile žitnice, pa kad bi se u vreme odmah posle vršidbe prikupljivalo žito i smeštalalo u te žitnice, onda se ne bi dočekalo na kraju godine, kad nastupi glad, da se žito plaća pet puta skuplje za ishranu tamošnjeg naroda, već bi oni bili hranom snabdeveni po mnogo povoljnijoj ceni još onda kad je završena vršidba, čime bi se onemogućili spekulanti, da prikupljaju žito i pune svoje magacine i time vrše eksploataisanje siromašnog naroda. Zašto se, gospodo, ne bi dala inicijativa oblasti, da ona može svoje žitnice i magacine napuniti blagovremenom, da se može onom sirotom narodu u dotičnom kraju naći u nevolji onda, kad bude došla glad, te da ne mora pasti u ruke zelenaša, da bi mogao ostati živ.

Dalje, gospodo, sam izborni sistem koji se ovim zakonom za izbore samoupravnih poslanika predviđa, ne daje mi nade, da će izbori biti vršeni pravilno i da će broj poslanika u oblasnoj i sreskoj skupštini biti zaista prema snazi dotičnih birača odnosno dotičnih kandidatskih listi. Ja ću o tome govoriti, kad budem došo do toga člana, koji govori o načinu podelje mandata, ali sada ovde, kod člana 4., gde se govori, da se oblasne skupštine biraju opštim, jednakim neposrednim i tajnim glasanjem, hoću da konstatujem to, da nije unesena odredba o predstavništvu manjina. Meni se čini, da je g. izvestilac, kad nam je ovaj projekt prikazao, rekao i to kako je dobra strana ovoga zakona i u tome, što predviđa i predstavništvo manjina, ali ja to ovde ne vidim nego baš naprotiv vidim, da se manjine sasvim uništavaju. Ako ste hteli predstavništvo manjina, zašto onda niste uneli ovde, u čl. 4., odredbu o predstavništvu manjina.

Dalje, gospodo, u čl. 4., u trećem stavu predviđa se, da varoši i gradovi preko 5.000 stanovnika imaju prava da biraju jednoga poslanika a varoši ispod 5.000 stanovnika da izlaze na biralište zajedno sa ostalim jedinicama, sa selima i seoskim opštinama u dotičnome srezu. Medjutim, ovaj predlog ide na to, da se na 10.000 stanovnika bira jedan poslanik i zašto onda da biraju na 5.000 stanovnika jednog poslanika. Zašto ovo povlašćivanje varoškim opštinama. Kad se stalo na to da na 10.000 stanovnika dolazi jedan poslanik, onda to merilo treba da bude isto i za sela i za varoši. Ja razumem, da bi se moglo dozvoliti onim varošima, koje broje preko 10.000 stanovnika, da mogu birati zasebno poslanika, ali nikako nekih mogao odobriti, da zasebno mogu birati i varoši ispod toga broja.

Sad dolazi, gospodo, i to da i sam sastav biračkog odbora nije podesan, odnosno suviše je birokratski. Zašto da se ograničava samo na jedan red ljudi, da samo taj red ljudi ima pravo na to da bude predsednik biračkog odbora. Po ovom zakonskom predlogu samo pravnici imaju prava da budu predsednici biračkog odbora pri izboru za oblasne poslanike, dok se drugi školovani ljudi manje više isključuju. Ja mislim, da je to pogrešno. Predsednici biračkog odbora trebaju da budu ljudi, koji su bliži dotičnim izbornim mestima, jer svakako ovo nije jedan posao koji zahteva naročito pravničko znanje. Izbrojati kuglice i voditi red na jednom izboru po propisima jednog jasnog i preciznog. (Ministar za Konstituenti **Marko Trifković:** Kažite, kažite do kraja!) Hoću, hoću, kazaću do kraja, jednog jasnog zakona gde je sve i do sitnica predviđeno, čak se, evo, kaže i kako se zaključavaju kutije, kako se daju kuglice itd. Pa kad je sve to u izbornom redu predviđeno, onda zašto da poteže jedan pravnik onf od 60—70. klm. da bude predsednik biračkog odbora u jednoj opštini i da se država izlaže ogromnim troškovima, kad predsednički posao može da obavi i jedan dobro pismen seljak iz same opštine, jedan učitelj ili jedan sveštenik. Ja nalazim, da se ovde suviše preteralo, kad se unelo, da za predsednika mora doći samo sudija, sudski činovnik ili pravnik. Mi vršimo izbore opštinske po ovom istom sistemu po kome će se vršiti i ovi izbori i taj posao kod nas obavlja jedan pismeni građanin isto onako kao i jedan pravnik. U tom pogledu mi imamo dovoljno prakse, dovoljno smo se izvežbali. (**Milosav Rajčević:** Ali u svima krajevima nismo jednaki.)

Ako i nismo jednaki u svima krajevima, ja mislim, da u svima krajevima ipak imamo pismenih ljudi. Ja mislim, da su učitelji i sveštenici, pa ako hoćete i školovana lica drugih profesija, u svima krajevima dovoljno sposobni, da mogu obaviti jedan ovako običan posao. Ja bih bio za to, da se za predsjednike biračkih odbora predvide lica tako kako će biti po državnu kasu najzgodnije, sa manje izdatka i da se ne povlašćuju pojedini redovi. Ja ću o ovome podneti predlog, kad bude pretres u pojedinostima, a sad sam ovo učinio samo kao jednu opšta zamjerku.

Što se tiče podele mandata, ovde nema predstavnništva manjina, kao što je kazao g. izvestilac. Ovde se kaže, da će se iznaći količnik prema broju kandidata u dotičnoj izbornoj jedinici one liste, koje ne budu imale količnik, neće se ni uzimati u obzir, one imaju da otpadnu, a posle će se uzeti raspodela kandidata između onih lista, koje budu imale količnik. Eto, vidite, da tu nije predviđeno predstavnništvo manjine; već na protiv zaštićene su većine i dato im više nego što imaju. Ali može biti i jedan drugi slučaj, koji vlada nije predvidela a to je, da se može desiti, da ni jedna lista nema količnika i šta će onda biti u tome slučaju? Ovde se to ne predviđa. I kod izbora za narodne poslanike dešava se, a pri izborima za oblasne i sreske poslanike tih će slučajeva biti još i više, da u jednoj izbornoj jedinici bude toliko mnogo kandidata, da se pojavi veliki broj lista pa zbog te pocepanosti biće slučajeva, da nijedna lista ne dobije količnik. Ovde se ne predviđa ništa šta će biti u tom slučaju, zato se ovaj sistem, koji se ovde predviđa, ne može ni primiti, u toliko pre što su prema njemu manjine sasvim ne samo zapostavljene već i uništene. Ja zastupam to stanovište, da one liste koje imaju količnik dobiju onoliko kandidata koliko puta sadržavaju količnik, ali ako dobiju svega jedan količnik, da posle dodje lista sa najvećim brojem glasaova, dakle onaj sistem, koji smo već imali prilikom izbora za Ustavotvornu Skupštinu.

Dalje, gospodo, što se tiče uredbama koje bude propisala oblasna skupština, tu je vlada po mome mišljenju učinila jednu kontradikciju i ovo pitanje nije rešeno kako treba i ono je trebalo bolje da se rasčisti. Ovde se predviđa, da te uredbe ima prava da zadržava od izvršenja veliki župan i da on te uredbe proglašuje i obnaroduje. Kad on to može da čini, ja mislim, da je time samouprava okrnjena i da prave samouprave nema. Ja bih razumeo to, da uredbe, koje bude donela oblasna skupština, moraju biti u pogledu ustavnosti i zakonitosti cenjene od nekoga državnog nezavisnog najvišeg suda, ali ne mogu da odobrim, da ih može zadržavati od izvršenja i važnost njihovu ceniti oblasni župan i da one zavise od njega. Isto tako ne mogu da primim, da se uredbe koje propiše oblasna skupština i koje uredbe budu kao potpuno ustavne i zakonite od strane Državnog Saveta primljene, proglašavaju od strane velikog župana. Zašto ne bi to proglašenje izvršivao predsjednik dotične oblasne skupštine ili odbora, što je po mome mišljenju bolje, nego da to čini Veliki župan. (Ministar za Konstituantu **Marko Trifković**: Nisam vas razumeo g. Laziću, odnosno šiljanja Državnom Savetu.) Nalazim gospodine ministre, da uredbe ne bi trebalo slati na ocenu Državnom savetu ovim putem kako je ovde propisano preko velikog župana i da ih on ceni i zadržava od izvršenja, (Ministar za Konstituantu **Marko Trifković**: Ako su protivni Ustavu.) nego da oblasna skupština to čini sama,

kako koju uredbu propiše da je pošalje za ocenu Državnom Savetu i kad se bude vratila od Državnog Saveta, da je ona sama odnosno oblasni odbor proglašava za zakon.

U članu 64. kaže se, da lica, koja se ne bi pokoravala oblasnim uredbama, kazniće se novčanom kaznom prema imovnom stanju od 200—500 dinara ili u slučaju neimaštine zatvorom od 1 do 7 dana, a u težim slučajevima ili kod ponovnog istupa novčanom kaznom od 1000 dinara ili zatvorom do dve nedelje. I najzad kaže se, da ove kazne izriče oblasni odbor. Gospodo, ja se ne bih mogao složiti sa tim, da se oblasnom odboru daje pravo kažnjavanja i da on vrši neke policijske službe. Oblasni odbor, on je samoupravno telo. I ako se neko ogreši o uredbu, koja je na osnovu zakona i ustava od strane oblasne skupštine donesena, ja mislim, da podleži odgovornosti kod drugih nadležnih vlasti i kod sudova za nepoštovanje te uredbe koja ima silu zakona, jer ako bi se ovo učinilo i ovaj posao stavio u dužnost oblasnim odborima, onda bi oni imali neprestano da izriču kazne i da im to bude glavni posao. Sem toga njemu bi se dala vlast na koju on nema prava.

Pretpostavimo, gospodo, da će se od strane oblasne skupštine doneti jedna uredba po kojoj će se regulisati pitanje, kako će se vršiti vožnja na oblasnim željeznicama. Naravna stvar, da će biti onih, koji će se ogrešiti o tu uredbu i onda zar oblasni odbor da raspravlja to što spada u čisto istupne krivice. Pa dalje, u članu 68. kaže se: »Oblasne uredbe imaju obavezu snagu 15 dana po obnarodovanju i za pojedince i za vlast, ali sudovi imaju neokrnjeno pravo da u svakom posebnom slučaju cene zakonitost oblasnih uredbama. I ovo je, gospodo, nemoguće i vrlo nezgodno predloženo. Jer, ako se jedna uredba donese na osnovu Ustava i zakona i proglaši redovnim putem, ona postaje zakon i ako je propisana od oblasne skupštine, jer ovim zakonom mi dajemo to pravo njoj za oblast i za uređenja koja se tiču samoupravnih poslova u oblasti. Kad se ove uredbe zasnivaju na Ustavu i zakonima, i kad već moraju ići Državnom Savetu da ih pregleda i odobri i kad Državni Savet to učini, one samim tim postaju zakon i svaki im se ima povinjavati, te se ne može dati da sudovi u pojedinim slučajevima mogu kazati, ova uredba nije na osnovu zakona doneta, jer, bi se samim tim u sudstvu napravio jedan haos i mogao bi svaki sudija da kaže: ova uredba za mene vredi ili ne vredi. Stoga je moje mišljenje, da treba ovim zakonom to pitanje potpuno rešiti o tim uredbama, da li da budu zakon, ili ne, a protivan sam ovakim odredbama, koje su polovne i nezdrave. Ova polovnost štetna je ne samo za narod, koji živi u dotičnim oblastima, nego i za samu državu.

Što se tiče oblasnih prihoda, ja vidim, da se oni svode jedino na prireze, kojima će se pokrivati građani dotične oblasti i koji će biti jedini novčani izvor, kojim će se pokrivati rashodi pojedinih oblasti. Da ne bi narod u pojedinim oblastima bio preopterećen tim prirezima, ja mislim, da bi trebali da primimo predlog koji je učinio g. Sokić, da se jedan izvesan deo od prihoda državnih imanja, koja se nalaze u dotičnoj oblasti, može davati oblasti za pokriće njezinih rashoda. To je jedno. Drugo, ovo prikupljanje prireza dosada se pokazalo na praksi kao vrlo nezgodno i teško. Prikupljanje je u rukama državnih vlasti i taj prirez naplaćuju državne vlasti i daju

samoupravama kako one hoće i kako nadju za shodno. Ja znam, gospodo, da moj okrug kao samoupravno telo od početka ove godine nije dobio nijedne pare do sad od sakuljenog okružnog prireza, ma da se porez naplaćuje neprestano i bez sumnje da se prilikom naplate poreze naplatio i okružni prirez, jer se on rasporedjuje zajedno sa državnom porezom. Ali ipak finansijski organi ništa ne daju okrugu, jer hoće da uteraju što više poreza za državu i zato ne će da unose ništa u okružni prirez. Prema tome i to pitanje i ako se u jednom članu koji dolazi posle ovoga donikle raspravlja i stavlja u dužnost državnim organima, da samoupravne prireze odvajaju i dele po srazmeri, ipak ja se bojim, da se ova današnja praksa može produžiti i u buduće, te smatram, da bi trebalo naći jaču sankciju, da se ono što se propisuje mora i izvršiti.

U pogledu samoga budžetiranja oblasti su potpuno dovedene u zavisnost od Ministra Finansija tako, da Ministar Finansija njihove budžete može da menja, može da u te budžete unosi ako za potrebno madje i nove partije i postojeće da izostavi ili smanji i time menja ceo budžet, sa čime se ja ne bih složio. Ja mislim, da samouprava treba da bude u punom smislu samouprava, da oni ljudi, kojima je narod poverio da vode staranje o njegovim interesima u oblasti, moraju imati odrešene ruke, da oni ne treba da zavise od državnih vlasti, da oni ne treba da zavise ni od Ministra Finansija. Ako se usvoji ovaj vladin predlog, onda često puta i mnoga pitanja koja su od interesa za dotičnu oblast ne mogu biti izvedena i svršena onako kao što bi trebalo, jer će im često puta stati na put Ministar Finansija neodobranjem budžeta i reduciranjem izvesnih pozicija ili naprotiv unasanjem u budžet nečega što dotična oblast ne može da izdrži. Isto tako traži se i na slučaj potrebe zaduženja da treba Ministar Finansija da odobri to zaduženje, dok međjutim za taj slučaj ne traži se brojno veći pristanak članova dotične oblasne skupštine nego ostaje isti kao i za obične odluke. Po čl. 56. ovoga predloga kvorum je jedna trećina, a rešenje je ono za što bude glasala jedna polovina od prisutnih, te prema tome ja nalazim, da bi veća garancija bila, da za zaduženje oblasti treba da glasaju dve trećine ili bar jedna polovina od celokupnog broja članova. Onda je tu veća garancija nego odobrenje Ministra Finansija. Narod iz dotične oblasti neće imati veće garancije u tome što će to zaduženje odobriti Ministar Finansija ako za njega glasa vrlo mali broj poslanika na primer polovina od trećine, nego ja mislim, da bi bila veća garancija i za dotičnu oblast i za interes dotične oblasti i za cilj koji treba da se zajmom postigne, ako se bude ustanovilo, da za zajam mora biti bezuslovno pristanak jedne polovine i jedan više od celokupnog broja poslanika dotičnih oblasti.

Gospodo, prema članu 97. 98. poslovi, koji imaju zajedničku saradnju između upravnih državnih vlasti i samouprave nezgodno su određeni napravljena je izvesna mešavina, koja će praviti pobunu. Ja mislim, da bi te poslove trebalo rasčistiti i definisati, koji su to poslovi koje imaju da rade zajednički, ili koji su to poslovi koje oblasna skupština, odnosno oblasni odbor mora raditi na poziv velikog župana. Ako se ovo ostavi ovako onda će često puta biti da veliki župan može da naturi oblasnom odboru izvesne poslove, koji ne spadaju u njegov delokrug i može

ga za te poslove optužiti i odbor potpuno nepravedno biti kažnjavan i ako često puta nije kriv. Tu će biti čestoga optuživanja i čestoga sukoba. G. Ministar za konstituantu kad je govorio u načelnoj debati o opštoj upravi, rekao je, da se teži tome, da se samoupravni poslovi i delokrug samoupravnoga rada tačno odredi, a opet delokrug upravnih državnih vlasti isto tako tačno odredi, te da ne bude sukoba između njih, odnosno, da se povuče linija i da se zna šta su poslovi državnih vlasti a šta samoupravnih vlasti. Dok sada međjutim kod ovoga projekta vidimo, da se ovde teži, da državna vlast može naturiti svoje poslove samoupravnoj vlasti i ako ta samoupravna vlast ne bude mogla ili ako bude odbila da izvrši saradnju onda ima da bude kažnjena. Ja bih bio za to, da se poslovi čisto definišu i da svaki svoj posao zna, a to je moguće učiniti u ovome zakonu i u drugim zakonima, koji budu posle ovoga dolazili, gde se traži saradnja i državnih i samoupravnih vlasti. Tako isto, gospodo, ne mogu se složiti sa odredbama koje govore o odgovornosti članova oblasne skupštine, odnosno oblasnoga odbora kad oni budu radili štetno po interese dotične oblasti i budu prekršili prava svoje nadležnosti. Po ovome projektu traži se, da za te krivice mogu biti optuženi odlukom oblasne skupštine ali sa većinom od dve trećine glasova. Kao god što sam protivan, da bude kvorum za rad u Skupštini jedna trećina, jer nalazim, da je potrebno da bude kvorum za rad skupštinski jedna polovina i jedan više od celokupnog broja poslanika, tako isto sam protivan odredbi, da se na optuženje članova oblasnog odbora traži naročiti kvorum od dve trećine, s toga predlažem, da na optuženje člana oblasnoga odbora, koji učini kakvu štetu oblasti, bude kvorum polovina više jedan. I prema tome ja bih bio za to, da se odredba od dve trećine izostavi.

Što se tiče sreske samouprave, a isto tako i načina biranja sreskih poslanika, sve ono što sam učinio primedaba kod oblasne skupštine i kod rada oblasnoga odbora, te iste primedbe činim i kod izbora i rada prema sreskim odborima i prema sreskim samoupravama. Samo ovde imam da dodam još to, da kad bih znao tačno šta bi bila dužnost naših opština, kako bi se organizovalo, kako bi se biralo opštinsko častništvo, možda bih mogao kazati, da bi bilo suvišno ovo što se predvidja i za izbore sreskih poslanika; naimo onaj isti način koji se predvidja i za izbore oblasnih poslanika. Ovdje bi mogao da se madje jedan drugi način tako, da bude samouprava potpuno zastupljena, da zaista biranje sreskih poslanika bude od naroda, ali da se narod za to ne potrže. Bojim se, da će mu dosaditi to mnogo glasanje i za izbore sreskih poslanika i oblasnih poslanika i za izbore narodnih poslanika i opštinskih časnika. Tu će se od toga napraviti jedan sistem neprestanog glasanja. Vodiće se velika kampanja oko izbora tih sreskih poslanika uzaludno, kao kod svakih izbora, narod će se potezati na te izbore, a sve to biće uzaludno, jer kad ovi poslanici dodju na posao, neće imati nikakvog prava; sreski načelnik biće i dalje sva vlast i glavna činjenica kako u pogledu upravnom tako i u pogledu samoupravnom. On se pojavljuje prema toj sreskoj samoupravi kao jedan zapovednik, zbog kojega se ta sreska samouprava ne može nikuda dalje pomaći, nego se mora neprestano oko njega okretati.

Što se tiče nadzora državne vlasti nad samoupravom, odredbe u ovom zakonu predviđene imaju i

velikih zameraka i treba da pretrpe velikih izmena, jer ovaj nadzor državne vlasti ne može se ovakav kakav je predviđen nikako primiti. Ni ranije odredbe predviđene ovim zakonom, nisu dobre, ali ipak moglo bi da se kaže, da po ovom projektu pre odredaba o nadzoru državne vlasti, ima nešto i samouprave, ali kada to uzmemo u obzir, onda samouprava prestaje, onda su ovi nazovi oblasni i sreski poslanici jedna zavisna mašina, koja će da zavisi od velikog župana i od sreskog poglavara. Ovdje se kaže, da veliki župan odnosno sreski poglavar može svaku odluku oblasne skupštine ili oblasnog odbora ili sreskog odbora i sreske skupštine zadržati od izvršenja i to u roku od 8 dana. I tu, gospodo, nema samouprave; biće prilike kada će bitnost same stvari zahtevati, da se danas donese odluka i da se ona odmah sutra izvrši ili najdalje u roku od 3—4 dana, ali postoji veliki župan ili sreski poglavar, koji ima pravo da u roku od 8 dana stavi svoj veto i da kaže: »zadržajem od izvršenja«. I nastaje parnica, koja će se završiti posle godinu dana. Budžet sreski odnosno sreske samouprave takodjer zavisi od velikog župana; on treba da ga odobrava ili drugim rečima, tu ne će biti sreski samoupravni poslanici faktor, koji će razume se imati u svojim rukama celokupni rad sreske samouprave, nego će taj rad biti u rukama sreskog poglavara i velikog župana. I ako veliki župan hoće da odobri budžet on će ga odobriti, ali ako veliki župan neće da ga odobri, onda uzalud cela samouprava, jer će on jednim potezom svoga pera izbrisati sve ono što su ti sreski poslanici bili rešili. Ovaj nadzor, kako se ovde predviđa, ne daje ni najmanje demokratskoga sistema i prema tome ja pored svih drugih mana u ovom projektu nalazim, da je ovo jedna od najvećih. I ako se ovde ne bi ništa izmenilo, onda ja i moji drugovi u ovom odboru ne bi ni u načelu mogli glasati za ovaj zakon. Ali kako čujemo sa merodavnog mesta, da će se principi, koji se tiču naročito izbornog sistema i naročito ovog krutog nadzora državne vlasti nad samoupravom, izmeniti, onda bi moglo biti govora o tome, da se govori i pretresa ovaj naert i da se uzme on za bazu daljnjih pretresanja u pojedinostima. (Ministar za izjednačenje zakona **M. Trifković**: Dakle ako bismo primili ove vaše primedbe, koje ste vi stavili ovom projektu, onda ćete se tek razmisliti, da li ćete glasati u načelu za taj projekat!) To će, gospodine Ministre, zavisiti od toga kakó vi budete naše primedbe usvojili.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**: Reč ima g. poslanik Sušnik.

Anton Sušnik: Gospodje poslanici! Že pri debati o splošni upravi sem konstatiral, da je pravce moderne demokratične države kar mogoče popolna decentralizacija uprave. Pri tej priliki sem navajal Anglijo kot zgled moderne decentralistične uprave in Francijo kot tip centralistično upravljane države. Kar se tiče Anglije, mi dovolite, da se danes obrnem samo na besede zelo spoštovanega gospoda Ljube Jovanovića. On je naglašal v svojem govoru dozdevno analogijo med Anglijo in našo državo v prvi fazi razvoja. Jaz mislim, da se je gospod Jovanović tu zmotil, ko je rekel, da so bili oni namestniki v grofijah nekaki militaristični eksponenti absolutistične centralne oblasti: kralja samega.

To je moglo biti, gospod Jovanović, samo v oni dobi, ko je bila Anglija urejena še čisto centralistično. Toda takoj, ko so Angleži pričeli z decentralizacijo

in ko so predstavniki grofij zmagali v tem, da so postali udeleženi pri lokalni upravi, takoj ko so se ustanovili mirovni sodniki, so bili ti sodniki popolnoma samostojni. Stali so samo pod nadzorstvom parlamenta. Mislim, da gospod Jovanović ne bo trdil, da smo mi sedaj v prvi dobi centralistične ureditve naše države. (**Ljuba Jovanović**: Mi smo u prvaj fazi ustvaranja i utvrđivanja naše države.) To je nekaj drugega. Mi sedaj ustvarjamo notranjo organizacijo naše države v zmislu decentralizacije; mislim, da tudi vi hočete, ali vsaj trdite, da hočete državo urediti decentralistično. Dokaz temu, da so bili mirovni sodniki nezavisni, je to, da jih je hotel centralna oblast popolnoma podrediti sebi in jih napraviti za državne uradnike. Toda vnela se je borba med parlamentom in kraljem; zmagal je parlament in ugotovil se je princip, da stoji zakon nad kraljem in ne kralj nad zakonom. Samo toliko sem hotel omeniti o tej stvari, da ne bo nesporezumljenja in da se bomo razumeli z gospodom Jovanovićem.

Sedaj mi pa dovolite, da izpregovorim nekoliko besed o Italiji, in to najprej radi tega, ker se od strani naših zakonodavcev večkrat omenja tudi Italija, in drugič radi tega, ker sem mnenja, da dobimo v dobi historičnega razvoja Italije, zlasti v dobi osvobođenja in ujedinjenja marsikake razmere, ki so podobne razmeram v naši državi.

Ko so v Italiji 1. 1848. oktobrili ustavo popolnoma po vzoru francosko-centralistično-absolutistične ustave, se je pričela borba za osvobođenje, katero je vodil Piemont, država, ki je bila urejena popolnoma centralistično in militaristično. V borbi za popolno ujedinjenje, za notranjo ureditev države, katera je trajala zelo dolgo — celih 12 let — in ki je bila zelo huda, sta se borila dva principa: princip centralistično-birokratske notranje ureditve države in historični princip, ker so posebne razmere v raznih malih državah, katerih je bilo razen Piemonta 7, kazale čelo federalistične in republikanske tendence ter nekatere izmed njih stale glede kulture in uprave precej više nego Piemont. Te borbe so se udeleževali mnogi strokovnjaki in znameniti politiki. Kakor rečeno, je bilo dolgo vrsto let neodločeno, kateri princip bo zmagal. Piemont ni stal v pogledu notranje organizacije tako visoko kakor n. pr. Lombardija in Toskana, ki ste stali visoko nad njim. Biló bi torej potrebno, da bi se bile različne razmere v posameznih pokrajinah upoštevale in da bi se bila država uredila tako, da bi se uprava mogla prilagoditi lokalnim potrebam. Toda zmagal je princip centralizma, princip birokratski, in sicer na veliko škodo Italije. Uvedel se je policijski sistem, pod katerim še danes trpi Italija. V Italiji so prefekti in sindiki samo strogi nadzorniki nad pokrajinskimi skupščinami in skupščinskimi odbori. Mi vidimo danes v Italiji baš vsled centralistične ureditve države zastoj v vsem gospodarskem in političnem življenju. Italija ima danes administracijo, o kateri ve ves svet, da je zelo slaba. Zato danes nastopajo v Italiji struje, ki gredo za tem, da se uprava popolnoma decentralizira. Najmočnejša stranka v Italiji Partito Popolare zahteva tudi avtonomijo. Te stvari sem omenil radi tega, ker nam kaže historični razvoj Italije, da ne smemo iti po tej poti. Kajti popolnoma centralistična ureditev države je mogoča samo o popolnoma homogeni državi z eno kulturo, enim jezikom in enim pravnim redom. Tega pri nas

ni; pri nas je mogoča samo popolna decentralizacija s širokimi samoupravami.

Sedaj mi dovolite, da izpregovorim nekaj besed o bistvu samouprave. Moj tovariš dr. Hohnjec je pokazal na zgledu Anglije, Amerike in Švice, kakšna bi morala biti samouprava. Jaz pa hočem govoriti samo o načelih samouprave.

Kakor kot juristi veste, postojajo lahko poleg javnopravne osebnosti, ki je suverena — to je država še druge javnopravne osebnosti, katere ustvarja država sama, da jim prizna in podeli pravico zapovedovanja. Te javnopravne osebnosti ustvarja država radi tega, da jim more poveriti nekatere izmed svojih poslov. Te javnopravne osebnosti ne morejo vršiti svojih funkcij same, ampak jih vršijo preko gotovih fizičnih oseb, katere dotične javnopravne osebnosti same imenujejo in katere nastopajo kot njihovi organi. Ti organi nastopajo kot nekaki uradniki, toda niso državni uradniki, ampak so organi lokalne samouprave, tako zvanj samoupravni organi.

Med samoupravnimi korporacijami je brez dvomno najvažnejša samouprava v občini. Po tem, kako je urejena občina: ali je v resnici samoupravno telo ali ne — ker ni nujno, da bi vedno morala biti samoupravno telo — po tem moremo soditi, kakšna je organizacija uprave v državi, ali je centralistična ali decentralistična. Kajti načelo decentralizacije zahteva, da se takrat, ko se razdeli upravna oblast med centralno oblast in med lokalne organe, podeli lokalnim organom tudi možnost, da morejo vršiti poverjene jim posle popolnoma kakor zasebni upravni centri. Zato je velika napaka predloženega zakonskega načrta, da nam vlada ni istočasno tudi predložila zakona o občinski samoupravi.

Katere posle ima vršiti ta samouprava? V modernih državah je navada — ni pa, da bi moralo vedno tako biti — da ne vrši samoupravno telo vseh funkcij državne oblasti, ampak da se omejuje samo na upravne posle. Po svoji narodi so že izvzeti na pr. vojaški posli in zadeve zunanje politike. Delokrug samouprav se omejuje večinoma samo na posle notranje in finanjske narode.

Kakšen je odnos med samoupravno in državno oblastjo, kadar vrši samoupravno telo od države mu otkazane posle? Ker izvršuje samouprava samo stvari, ki jih ji je država poverila, je jasno, da mora biti samoupravna oblast pod nadzorstvom centralne oblasti. Karakteristično je pa to, da stoji samoupravna oblast sicer pod nadzorstvom centralne oblasti, nikdar pa ne pod zapovedjo centralne oblasti. Samoupravni organi ne stoji pod centralno oblastjo tako, kakor n. pr. nižji državni organi pod višjimi, ampak samouprava na oblasti stoji samo pod zakonom. Kadar izvršuje centralna oblast nadzorstvo nad samoupravno korporacijo, vrši nadzorstvo samo v tem pravcu, ali se giblje samoupravna oblast v mejah zakona ali ne.

More se pa zgoditi in večkrat se to tudi zgodi, da lokalni upravni organi ne morejo izvesti gotovih poslov, ako centralna oblast tega ne smatra za umešno. Ta vrsta nadzorstva pa pomeni nekako administrativno tutorstvo, ki se nikakor ne strinja z načeli samouprave.

Samouprava zahteva dalje tudi, da njenih organov ne imenuje centralna oblast, ampak da jih imenuje samoupravna oblast sama. Kajti ako bi samoupravne organe imenovala in odstavljala centralna oblast, bi ti organi prišli v položaj državnih uradnikov in bi bili odvisni od države tako kakor drugi

uradniki. Postransko vprašanje je, ali so samoupravni organi plačani ali ne. Glavno je, da stoji samo pod zakonom, ne pa pod zapovedjo centralne oblasti.

Sedaj pa poglejmo, kako se je zakonodajec držal teh principov samouprave!

Namen samouprave je, da se omogoči gospodarski in kulturni razvoj v dotični pokrajini, oziroma oblasti. Vi ste pa razdelili državo na tako majhne oblasti, da je onemogočen enoten napredek v gospodarskem in kulturnem ozirju. Delokrug teh oblasti je tako majhen, da je naziv »samouprava« popolnoma iluzoren. Oblastne finance so tako neznatne, da ne bodo zadoščale niti za administracijo, kamo li za druge samoupravne posle. In vrhu tega stoji vse samoupravno in finanjsko življenje pod strogim policijskim nadzorstvom centralne oblasti. Za zavisnost samoupravne oblasti od centralne oblasti je naravnost grozna. Naj Vam naštejemo samo nekatere stvari!

Po predloženem zakonskem načrtu more pozvati veliki župan samoupravno skupščino po potrebi na izredno zasedanje. Veliki župan odvarja in zaključuje seje oblastne skupščine. Skupščina lahko proglasi sejo za tajno samo, ako veliki župan ne protestira. Veliki župan in njegovi uradniki imajo vedno pravico, da govore v skupščini in v skupščinskem odboru, kadar koli žele. Veliki župan razglša ukrepe oblastne skupščine. Veliki župan ima pravico, da zadrži od proglasitve sklepe oblastne skupščine, ako misli, da niso utemeljeni v ustavi in v zakonu. Ako skupščina ne reši budgeta v zadnjem zasedanju, ima veliki župan pravico, da podaljša budget za eno leto. Oblastni in samoupravni odbor je dolžan, sodelovati v državnimi administrativnimi organi, kadar to zahteva zakon in, kadar to hoče in zahteva veliki župan. Kadar izvršuje samoupravni odbor državne zakone, je dolžan poslušati navodila velikega župana. Iste pravice, ki jih ima veliki župan v oblastni skupščini, ima sreski poglavar v sreski skupščini.

A še več! V tem zakonskem predlogu imamo še poseben oddelek, ki govori o nadzorstvu državne uprave nad samoupravo. Tu stoji, da nadzira državna upravna oblast posle samoupravnih oblasti preko velikega župana in zraven še po posebnih strokovnih organih. Veliki župan ima pravico, da prisostvuje vsaki seji oblastne skupščine in oblastnega odbora. Veliki župan more inhibirati vsak sklep oblastnega odbora tudi v slučaju, ako ni v nasprotju z ustavo in z zakonom. Veliki župan ima pravico, zahtevati od oblastnega odbora in oblastne skupščine obvestila. V oblastni skupščini se ne sme o stanju splošne administracije v oblasti niti debatirati niti sklepati. Ako bi samoupravna oblast ne vršila svojih poslov, jih more izvršiti nadzorovalna oblast sama na račun samoupravnih edinic.

Gospodje! To je tako strogo nadzorstvo nad samoupravno oblastjo, da postane vsa samouprava iluzorna. Veliki župan ne bi nikdar smel imeti pravice, odločati o tem, ali hoče imeti skupščina tajno sejo ali ne; ne bi smel imeti pravice, da sme podaljšati budget za celo leto; tudi ne bi smel imeti pravice, da vedno prisostvuje sejam oblastne skupščine. Mi moramo odločno odklanjati, da se ustvarjajo razen velikega župana še drugi nadzorovalni organi, tako da nadzirajo samouprave še posebni uradniki. Tudi nam je nemogoče glasovati za to, da bi skupščina ne smela debatirati in sklepati o splošni administraciji v oblasti. V slučaju, ako izvrši nadzoro

valna oblast v samoupravni oblasti posle, katerih samoupravna oblast ni izvršila, jih mora izvršiti na svoj račun. Ako samoupravni odbor ne vrši svojih poslov tako, kakor je predpisano, ga mora soditi skupščina, ne pa veliki župan.

Gospodje! Taka samouprava, kakor jo predlaga zakonski načrt, ne bo zadovoljila naroda, ker ne upošteva narodove volje in ker ne dovoli narodu tistega razmaha, kateri mu je potreben, da se dvigne gospodarsko in kulturno življenje. Radi tega zahtevamo široko samoupravo, kjer pride do izraza volja naroda in kjer bo ljudstvo sodelovalo pri upravi in pri zakonodaji. Naš ideal je bil vedno, da se ustvari jugoslovanska država in da se združijo Srbi, Hrvatji in Slovenci. Za ta ideal so delali in trpeli naši najboljši ljudje in naši politični voditelji. Sedaj pa: ko smo stvorili to državo, imamo samo en cilj: da bo ta država močna in jaka. Zato zahtevamo samo eno suvereno oblast, ki reprezentira našo državo na zunaj. Pri notranji ureditvi države zahtevamo, da se država uredi tako, da bo dana svoboda vsakemu posamezniku in da bo omogočen gospodarski in kulturni razvoj. Zahtevamo avtonomijo, ker smo globoko prepričani, da bo narod zadovoljen samo takrat, ako mu daste široko samoupravno zakonodajo.

Ker nam predloženi zakonski načrt o samoupravi tega ne nudi, bomo glasovali v načelu proti njemu.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**: Ima reč gospodin poslanik Franjo Žebot.

Franjo Žebot: Spoštovani gospodje narodni poslanci! Ves slovenski narod se je z veliko iskrenostjo 1. 1918. združil z brati Srbi in Hrvati v skupno domovino. Upali smo, da nam boste dali ono, kar je želelo naše ljudstvo. Ko smo se zedinili v skupno domovino, tudi med Vami, bratje Srbi, ni bilo mnogo ljudi, ki bi nam odrekli pravico do naše avtonomije. Takoj po slomu se je videlo, da ste Vi, bratje Srbi, z nami ene misli, da nam hočete dati to, kar je želelo vse slovensko ljudstvo, našo avtonomijo, da bodo vse slovenske pokrajine, kar nam jih ni odtrgal Italijan in vzel Nemeč in Madžar, da bodo vse te pokrajine tvorile eno celoto, skupno avtonomno Slovenijo.

A žalibog, prišli so iz Slovenije ljudje, demokratje, samostojni, ljudje Kristanove vrste, ki so Vam rekli, da ni treba skupne Slovenije, da ni treba Slovincem dati avtonomije, in Vi ste nas razkosali. Kar nam ni vzel Madžar, kar nam ni vzel Nemeč in Italijan, to ste Vi razkosali in razdelili na dva dela. (Dr. **Svetislav Popović**: Kako močete tako govoriti!) Je istina, Razkosali in razparcelirali ste nas. (Medklic: To je sramota!) Imate prav, gospod, to je sramota. Razparcelirali ste nas tako, kakor se parcelira posestvo, katero je dobil v roko gospodar, ki žnjim baranta. (**Radoslav Agatonović**: Bilo bi li lepše za Vas, da bi Vas ujediniła Italija?) Radi tega imate tudi danes med slovenskim ljudstvom toliko nezadovoljstva, ker ono vidi, da nam niste hoteli dati tega, kar smo želeli. Toda mi Vam tega ne zamerimo, ker so Vam suflirali to parcelacijo, kakor sem že poudarjal, demokratje v Sloveniji, njihovi zavezniki in bratje samostojni in pa ljudje Kristanove stranke. (**Etbin Kristan**: Hvala Bogu, da mene ne prištevate k Vam!) Dobro, dobro. Radi tega, kakor sta že poudarjala moja tovariša iz Jugoslovanskega kluba, ho naše zastopstvo glasovalo proti temu predlogu, ker mi kot pravi zastopniki slovenskega ljudstva ne moremo nikdar glasovati za zakonski pred-

log, ki slovenskemu ljudstvu ne da tega, kar je ono želelo, namreč njegove samostojnosti. (**Radoslav Agatonović**: Vi ste poslanci za celu zemljo, ne samo za Slovenijo.) Nisem rekel tega; ste me slabo razumeli.

Če pogledamo načrt tega zakona o oblastni in sreski samoupravi, vidimo, da se tudi iz tega zakona, kakor sem to že poudarjal pri razpravi o zakonu o splošni upravi, kaže velika površnost in naglica, s katero so delali oni, ki so ta zakon izdelovali. Gospodje poslanci, kakor veste iz lastne skušnje, površnost in naglica ni nikjer dobra. Prav posebno pa ni dobra tedaj, kadar se delajo zakonski predlogi. Predlog o oblastni in sreski samoupravi je tako važen, da bi si g. zakonotvorec moral pač vzeti več časa, več prilike, da bi se moral posvetovati tudi z drugimi, ne ga pa samo enostransko prikrojiti, kakor napravi krojač, recimo po pariški ali londonski modi, obleko. Moral bi poklicati tudi opozicijo; tudi one, ki drugače mislijo nego gospodje demokratje in druge stranke, ki so danes v vladi. Toda on tega ni storil. Čudim se tudi, da tu v zakonodajnem odboru tako hitite, da n. pr. pri specialni debati g. predsednik ne da rad besede posameznim poslancem, da bi mogli k vsakemu paragrafu točno in jasno izraziti svoje misli, da bi se mogel vsak paragraf bolj natančno pojasniti in da bi se mogli o vsakem natančneje posvetovati. Zakaj tako hitite? Kakor sem že poudarjal pri razpravi o zakonskem načrtu o splošni upravi, to ponavljam tudi danes: prišel bo še čas, ko se boste, gospodje, spomnili, da so Vas poslanci Jugoslovanskega kluba svarili pred tako površnostjo in naglico.

Ta predlog zakona o oblastni in sreski samoupravi bi moral biti nekak okvirni zakon, moral bi vsebovati vse one določbe, katere rabimo za sresko, za občinsko in za razne druge samouprave. Tu pa vidimo, da ni vsega tega, kar bi bilo potrebno in kar vsebujejo moderni zakoni.

Jaz hočem tu podrobno navesti samo nekatere stvari te Vam dokazati, da je moje mišljenje in dokazovanje pravilno.

V tem zakonskem predlogu nam niste dali n. pr. okvirnega občinskega zakona, nam niste dali splošnih potoz za kak skupni obrtni zakon, obrtni red. Priznavam, da bo treba za vsako pokrajino, za vsako oblast posebnih zakonov glede občinskega reda, glede obrtnega reda, glede lovškega zakona in raznih drugih takih gospodarskih zakonov, ker ima vsaka pokrajina svoje posebne odnošaje, svoje posebne običaje i t. d. A nekaj okviru bi vendar moralo biti v tem zakonskem predlogu o oblastni in sreski samoupravi. Tega nam Vi niste dali. Zato g. zakonotvorec ne morem odpustiti, da je bil v tem oziru tako površen, da nam ni dal tega, kar bi bilo treba s praktične strani in kar zahtevajo ljudske koristi.

V tem zakonskem predlogu vidimo, da se je vzela ljudstvu pravica, sodelovati pri šolskih odborih. Do sedaj je imelo ljudstvo vsaj pravico, da je volilo višji šolski svet in da si je samo sestavljalo okrajne šolske svete, pravico, da je samo volilo šolske korporacije po proporeu. Tukaj tega ni. Zakonotvorec nas je zavedel zopet malo bolj v absolutizem in nam je vzel še ono trohico pravice, da ljudstvo samo voli one zastope, kjer se odločuje o ljudski izobrazbi, o izobrazbi naše dece. Tukaj tudi ni nikjer določeno, da bi si ljudstvo lahko samo izbiralo učitelje svoje dece. Ljudstvo mora vzdrževati šolska po-

sloplja, mora graditi nove šole, mora nabavljati vse, kar je treba za šolo, kakor kurjavo, učila itd. Nikjer pa nimate točke, iz katere bi bilo razvidno, da bo v bodoče ljudstvo imelo besedo pri izbiranju učiteljev, ki vzgajajo našo dečo. Potrebno bi bilo, da se to dovoli ljudstvu vsaj za osnovne šole, če Vi nikakor nečete dati narodu pravice, da bi smel sam izbirati učitelje tudi za srednje in višje šole. Vidite, tu se je s tem zakonom zopet gazila ljudska pravica.

Če se ozremo na posamezne gospodarske potrebe slovenskega, hrvaškega in srbskega ljudstva, vidimo, da bi bilo potrebno, da se v gospodarskih zadevah da ljudstvu večja pravica, da soodločuje tam, kjer je najbolj živo prizadeto, to je v narodnem gospodarstvu. Vzemimo pa n. pr. iz Vašega zakonskega predloga samo regulacijo rek! Zakonotvorec je vzela, ko govori o regulacijah, samo potoke in hudournike. Reke je pa popolnoma izpustil. Jaz se temu ne morem dovolj načuditi. Mi imamo v naših krajih deroče reke, ki ugonablajo kmetu leto za letom najboljšo zemljo: njive, travnike, gozde, pašnike i t. d.

Tako nam Drava v ptujskem okraju vsako leto odtrga in odnese po več oralov rodovitne zemlje. Prav tako škodo nam delajo tudi reke Mura, Pesnica, Sava, Savinja in druge. Tukaj je pa predvideno, da ima oblastna skupščina samo pravico do regulacije potokov in hudournikov. Mi vemo, da nam Vi iz Vašega centra iz Belgrada ne boste mogli takoj dati to, da bi se mogli v naših krajih regulirati veliki vodotoki, in radi tega obžalujem, da je zakonotvorec izpustil ravno regulacijo rek v tem zakonskem predlogu: To ho treba popraviti. Pri specialni debati bom še govoril o tem in bom zahteval, da se prizvame v ta zakonski načrt tudi regulacija rek.

V tem predlogu tudi ni nobene točke o kmetijskih zbornicah. Gospodje, trgovci in industrijalci imajo svoje trgovske in industrijske zbornice, in zadnji čas je vlada pri nas v Sloveniji dala tudi delavsko zbornico. Ta zakonski predlog pa prav nič ne govori o oni večletni zahtevi naših kmetov, da se da kmetškemu ljudstvu ne samo pri nas, ampak tudi na Hrvaškem, v Srbiji in drugih pokrajinah naše države kmetijske zbornice. Zakonotvorec vsega tega ni sprejel v zakonski predlog. Také kmetijske zbornice bi bile za naše potrebe, za naše razmere tako pri Vas kakor tudi pri nas gotovo krvavo potrebne z različnega stališča. Gospodje, Vi vidite, da je treba danes kmetu dati v roke ono moč, da se bo lahko še višje organiziral posebno v domačem trgovskem in drugem zmišlu. Vsega tega zakonotvorec ni sprejel v ta zakonski predlog.

Nadalje imamo tudi posamezne druge važne točke, kakor n. pr. zavarovanje. Jaz bi tu jasno in točno poudaril: tega in tega bi bilo treba za ljudstvo. Mi imamo n. pr. danes v naši državi zavarovalnice proti ognju, toda to so večinoma židovske zavarovalnice, to je importiran tuj kapital, ki bi ga bilo treba dati našemu ljudstvu. Po mojem mnenju je treba dati ne samo kmetu, ampak tudi uradniku, delavcu, hišnemu posestniku možnost, da si zavaruje svoje imetje proti požaru in to pri zavarovalnici, ki bo dajala tudi državi, odnosno posameznim oblastim nekaj od svojega dobička in pri kateri bo vsak zavarovaneec zagotovljen, da bo v slučaju nesreče res dobil to, kar mu je treba.

Nadalje je treba misliti tudi na zavarovanje zoper živinske bolezni, zoper točo, zoper nežgode itd. Mi imamo začasno delavsko zavarovalnico v Lju-

bljani za železničarje in državne delavce. Vprašam Vas pa, ali so te zavarovalnice ustvarjene tako, da bo oni, ki ponesreči, res dobil toliko, da bo lahko preživljal sebe in svojo družino. Ne. To so polovičarske zavarovalnice, katere je ustvaril birokratizem. Treba je, da bo tu sodelovalo ljudstvo, in treba bi bilo, da bi ta zakonski predlog ustvaril že neko podlago za te zavarovalnice. Toda tega v predlogu ne najdemo.

Kot zastopnik krajev, kjer pridelujemo vino, bi tukaj opozarjal še posebno na zadevo, ki bi jo ta zakonski predlog moral že tudi predvidevati, to je na viničarski red. Vi, bratje iz Srbije in drugih južnih krajev, gotovo ne boste vedeli, kaj so pri nas viničarji. Viničar je človek, ki nima lastnega posestva, ki obdeluje za svojega gospodarja vinograd. Za to delo dobi plačilo deloma v denarju, deloma v naturallijah. Pri nas imamo zastarel viničarski red. Imamo viničarje, ki služijo gospodarjem, ki živijo v mestih in trgih, da celo izven naše države, in ravno tisti viničarji so uboga raja, raja, ki ne dobi ne dovolj živeža, nima ni sredstev, da bi svojo dečo, ženo in sebe odela s pošteno obleko. Naš viničarski red je tako zastarel, da je treba novega. Jaz se samo čudim, da se je oni začasni viničarski red, ki so ga lansko leto izdelale in predložile organizacije viničarjev in vinogradnikov, torej strokovne organizacije, kjer ni bilo nobene politike zraven, v Belgradu zavrgel in je izginil v miznici g. ministra. Viničarji zaman čakajo, da dobijo to, kar potrebujejo, da bi si mogli svoje življenje urediti tako, kot je to vredno človeka. Vinogradniki sami uvidevajo, da je treba ta zastareli viničarski red predelati, da se mora dati viničarjem, ki so po veliki večini pridni in dobri ljudje, možnost, da pošteno živijo. Zakonotvorec bi se bil moral, če ni iz naših krajev, o tem informirati in bi bil moral v zakonski predlog vzeti tudi to točko, kajti nemogoče bo, da bi pozneje, v teku 1 meseca, kakor določa to neki paragraf, izdelala oblastna skupščina toliko važnih zakonov. Da bi pa vsak zakon šel pred narodno skupščino, tega ni treba, ker tu viničarjev ne poznate, ker nimate tega stanu, vsaj v taki meri ne kot pri nas v Sloveniji.

Nadalje ni tukaj nobene določbe, ki bi dala kako podlago za novi poselski red. O tem ne bom obširno govoril, poudarjam samo, da bi bilo potrebno, da bi se dala dobra moderna podlaga za načrt poselskega reda.

Prav posebno pa zadene našega kmeta stavbni in obrtni red. Opozarjam samo na to, kar bo gotovo vsem gospodarjem iz Slovenije znano, da pri nas kmeta, ki sam ometa dimnik in ne pokliče dimnikarja ter ga potem dimnikar ovadi, politična oblast navadno obsodi na veliko globo. Pri nas n. pr. v ljutomerskem, mariborskem in tudi drugih okrajih se dan za dnem dogajajo take stvari, da okrajna glavarstva obsojajo kmete samo radi tega, ker sami ometajo dimnike v svojih hišah, in to vse samo radi zastarelega obrtnega reda. Treba bi bilo novega, ki bo odgovarjal tudi obrtnikom, kajti poštene obrtniki sami izjavljajo, da ne morejo hoditi v hribe in vsak mesec ometati dimnikov. Kmetje pa tudi nimajo toliko denarja, da bi mogli plačevati drage mestne dimnikarske obrtnike.

Stavbni red se pa mora izpremeniti tudi v drugih ozirih. Treba bi bilo, da nam da zakonotvorec dobra določila, ki bodo odgovarjala vsem zahtevam našega kmeta. Če danes pri nas napravi domači vaški tesar kmetu nov plot ali mu popravi svinjak ali kako drugo gospodarsko stvar pri hiši, pa nima mojstrske

pravice, ga mestni ali trški mojster ovadi, in politična oblast obsodi dotičnega kmeta. Zgodilo so se slučaji, da je bil kmet kaznovan za 1000—3000 K samo radi tega, ker mu je domačin, njegov sosed, ki nima obrtne pravice, popravil plot, svinjak ali kaj drugega.

Treba je, da se naš obrtni in stavbni red v tem oziru izpremeni in sicer tako, da kmetu ne bo treba, da bi za vsako stvar, za vsako malo popravilo pošiljal po mojstra v mesto.

V tem zakonskem predlogu o oblastni in sreski samoupravi manjkajo tudi jasna določila o združništvu. Združništvo je kardinalna točka našega kmeta, delavca in obrtnika. Dandanes sami veste, o tem ni treba tu obširno govoriti, da more kmetsko, delavsko in obrtno ljudstvo edino tedaj napredovati, če ima dobro razvito združništvo. Treba bi bilo tu imeti zadružne zbornice, kjer bi bile združene vse vrste zadrug: kmetske, obrtne, uradniške itd., da bi si medsebojno pomagale. Treba bi bilo v okviru zakona v saj nekaj smernic za ono, kar je potrebno, da bi se združništvo kolikor mogoče izpopolnilo.

To so nekatere točke, ki manjkajo v gospodarskem delu tega zakonskega predloga. Razni predgovorniki so že tudi kritizirali volilni sistem. Posebno g. Lazič je ostro kritiziral volilni sistem in kako se vršijo volitve v oblastno skupščino, sresko skupščino itd. Tudi jaz sem primoran, da kritiziram volilni sistem, ki ga je zakonotvorec vrgel v ta predlog zakona. Kje imate n. pr. žensko volilno pravico? Druge napredne države, bodisi Nemška Avstrija, bodisi Nemčija, bodisi druge države, so povsod dale tudi ženstvu volilno pravico. Zakaj ravno pri nas ne daste ženskam volilne pravice? Ako Vam tu v Srbiji in drugih južnih krajih za enkrat ne kaže, da bi dali volilno pravico tudi ženskam — a do tega bo enkrat tudi pri Vas gotovo prišlo, Vi se boste še spomnili, kaj so Vam rekli zastopniki jugoslovanskega kluba, da boste sami zahtevali za žensko volilno pravico — zakaj bi je potem ne dali vsaj našim ženam v Sloveniji in Hrvaški? Dalje moram glade volitev kritizirati tudi to, da je treba triletnega bivanja v dotičnem srezu, preden dobi vsak polnoleten državlján volilno pravico. Gospodje, to je nazadnjaško načelo. Zakaj triletno bivanje? Marsikdo tudi od kmetov, predvsem pa od delavcev, uradnikov itd. mora iti s trebihom za kruhom po domačih krajih, ali pa tudi izven domačega kraja. Zakaj bi naj bil tak človek izključen od volilne pravice? Jaz se čudim, da je zakonotvorec zašel na taka nazadnjaška, starokopitna stranpota, da je tu vzel določilo: triletno bivanje. Jaz mislim, da bi moral imeti zakonotvorec vsaj toliko modernega čuta, da bi bil vsaj rekel: dveletno ali enoletno bivanje.

Potem se tudi čudim, zakaj je zakonotvorec v zakonskem predlogu določil, da so nekateri državni uradniki izključeni od pasivne volilne pravice. Ali državni uradnik ni človek kakor vsak drugi? Mislim, da je to tudi nazadnjaško načelo in se čudim, če je bil zakonotvorec državni uradnik, da je dal to določbo v ta volilni red. To grajam posebno radi tega, ker so potem izključeni od pasivne volilne pravice tudi državni delavci v podjetjih, ki jih določa ta okvirni zakon.

Volilni sistem pa je tudi radi tega pomanjkljiv in starokopiten, ker določa volišeča tako, kakor je bilo določeno za volitve za ustavotvorno skupščino. Gospodje! Takrat smo videli, da ste n. pr. v našem Prekmurju združili po 8—10 občin v en volilni okraj in potem na stotine ljudi ni moglo priti volit.

Zakaj bi ne bilo volišeča v vsaki občini? Tam, kjer je občina velika in ima toliko in toliko sto prebivalcev, naj se določi več volišeč. Zakaj bi se združevale ob volitvah velike občine kakor n. pr. v laškem okraju, kjer je moralo nad 500 volivcev, zvečer iti domov, ne da bi bili mogli glasovati, ker ste združili preveč občin na eno volišeča. To je nazadnjaško. Zakaj bi ovirali ljudstvo, da bi ne moglo vršiti svoje volivne dolžnosti?

Dalje bi bilo tudi treba, da bi se dala volivnim komisijam natančna navodila in da bi se jim pojasnil način računanja glasov. To sicer ne spada v predloženi zakon, vendar pa jaz porabim to priliko, da Vas opozorim na to važno stvar. Pri občinskih volitvah se je namreč dogodilo, da ljudje niso imeli potrebnih navodil, kako se izračuna na podlagi proporea številó mandatov, ki ga dobe posamezne stranke. Ta navodila bodo posebno potrebna, ako se uvede Dontov proporcni sistem. Treba je torej poskrbeti za to, da dobe vsaj župani in občinski odborniki potrebni pouk, da ne bo toliko pomot kakor pri zadnjih občinskih volitvah v Sloveniji.

V predloženem zakonskem predlogu pogrešam tudi drugih važnih reči. Kaj je z imuniteto članov oblastne skupščine? Če imamo mi narodni poslanci imuniteto — žalibog ste jo Vi že parkrat kršili — zakaj ne daste imunitete tudi poslancem oblastnih skupščin? Ne rečem, da bi morali imeti imuniteto tudi poslanci sreske skupščine. Toda vsaj poslanci oblastne skupščine bi jo morali imeti.

Važno vprašanje je tudi, kakšen bo poslovnik oblastne in sreske skupščine. V onih odstavkih našega zakonskega načrta, ki določajo nekak poslovnik za te skupščine, ne vidimo nikjer vsaj glavnih smernic za izdelavo poslovnika, ki bo veljal za oblastne in sreske skupščine. Mi pogrešamo tu pravice upitov in interpelacij, pogrešamo določb o svobodi govora, pogrešamo določb o sprejemanju peticij i t. d.

Kakor je že poudarjal moj predgovornik tovariš Sušnik, beremo v predloženem zakonskem načrtu samo o pravicah velikega župana, velikega župana in velikega žubana. Desetkrat, dvajsetkrat, tridesetkrat beremo o njegovih pravicah. Veliki župan sklicuje seje skupščine, veliki župan in hibira razne sklepe skupščine, veliki župan ima pravico, da kaznuje, veliki župan lahko stori skoro vse, kar hoče. Ta veliki župan je oni sveti Birokracij, ki smo ga poznali dobro ob času stare grešne Avstrije, oni sveti Birokracij, ki je preganjal ne samo Slovence, ampak tudi druge državljane. Veliki župan ne bo nič drugega nego poosebljeni sveti Birokracij v Jugoslaviji.

Glede velikega župana pa pogrešamo v zakonskem načrtu ene stvari. Veliki župan lahko kaznuje uradnike, nikjer pa ni zapisano, da bi skupščina lahko kaznovala tega velikega župana, ako stori kaj takega, kar se ne zdi prav po narodu izbranim zastopnikom v samoupravni skupščini. Pri specialni debati bom predlagal, da se lahko postavi veliki župan, ako stori kaj takega, kar ni prav, na zatožno klopi in da pride pred sodišče. Ta določba mora biti v tem zakonskem predlogu.

Dalje vidimo v našem zakonskem načrtu, da ima predsednik samoupravne skupščine premalo vpliva na ves razvoj delovanja v oblastni skupščini. Povsod se govori samo o pravicah velikega župana, pravice predsednika oblastne skupščine se pa omenjajo le tuptatam. To ni prav. Če damo ljudstvu možnost, da si izvoli svoje zastopnike v oblastno skup-

ščino, in če si ti izvoljeni zastopniki izberejo iz svoje srede predsednika, moramo dati tudi možnost, da bo ta predsednik imel tudi vpliv na vse, kar se godi v skupščini. Kaj bi rekel n. pr. člani predsednik naše skupščine g. dr. Ribar, ako bi ne smel tu nastopiti, kakor se mu zdi prav na podlagi poslovnika in po postoječih zakonih? Predsednik sreske in oblastne skupščine pa nima tiste pravice, kakor bi jo moral imeti kot izvoljeni predsednik dotične korporacije. (Medklici poslanca Etbina Kristana.) Gospod Kristan, Vi bi bili radi bolj vladni, kot je vlada in še večji centralist, nego so v Belgradu.

Dalje ni prav nič jasno povedano, kaj je s pokrajinskimi davki in dokladi. Mi smo imeli dosedaj v Sloveniji tako zvane deželne doklade. Te doklade plačujemo sedaj v skupno državno blagajno v Belgradu. Treba bo določiti v okvirnem zakonu, da dobi pokrajinska uprava tisti denar, ki ga plačujemo sedaj kot pokrajinske doklade zaeno z direktnimi, davki v našo centralno finančno blagajno. Ta denar mora priti nazaj v pokrajino in z njim mora razpolagati pokrajinska skupščina. Treba bo tudi določiti, koliko procentov zemljarine, koliko procentov hišnega in obrtnega davka, koliko trošarine in koliki del carine bo dobila oblastna skupščina za svoje potrebe. Ako tega ne bomo ugotovili že sedaj v okvirnem zakonu, potem, gospodje, bo prepozno; potem se bode zopet prav tako zvijali, kakor ste se zvijali takrat, ko smo zahtevali avtonomijo. Zato zahtevam, da se sedaj takoj jasno določi vse potrebno glede pokrajinskih davkov in doklad, da se ne bomo pozneje prepirali radi teh stvari.

Kar se tiče srezov, pogrēšam določbe, kakor sem že poudarjal, da bi srezi imeli pravico, sodelovati v šolstvu. Mi smo imeli v Sloveniji doslej to pravico, da so okrajni zastopi volili okrajni šolski svet. V tem okrajnem šolskem svetu so sedeli poleg učiteljev, poleg duhovnikov tudi kmetje in so skupaj z zastopniki drugih stanov urejali šolske zadeve v okraju. Toda naš novi zakon, kakor se nam predlaga, ne daje ljudstvu pravice, da bi sodelovalo pri šolstvu. In vendar vedo zastopniki ljudstva najbolje, kakšne šole bi najbolje odgovarjale potrebam ljudstva v dotičnem okraju. Ti ljudski zastopniki bi morali imeti tudi pravico, da pozovejo na odgovor one učitelje, ki izvršujejo svojo službo slabo in ki ne postopajo tako, kakor bi bilo treba kot vzgojiteljem mladine. Saj imamo v tem oziru mnogo žalostnih skušenj. (Josip Drofenik: Vi hočete imeti bič!) Jaz sem član okrajnega šolskega sveta v Mariboru, gospod Drofenik, in bi Vam lahko povedal slučaj, da je bilo treba kazensko postopati proti učitelstvu, ker je bila nekje nastala prava Sodoma in Gomora. Za kazen so plasovali v okrajnem šolskem svetu ne samo zastopniki ljudstva, ampak tudi tisti člani okrajnega šolskega sveta, ki so bili izvoljeni od učiteljstva. In če ste Vi, gospod Drofenik, proti temu, da bi ljudstvo sodelovalo pri šolski upravi, potem samo obžalujem, da nosite ime knetskega zastopni-

ka, ki bi moral zahtevati v interesu svojih volivcev, da ima ljudstvo vpliv na šolo. (Josip Drofenik: Vi hočete bič!) Jaz nočem biča, hočem pa red v šoli in krščansko vzgojo. Konstatiram pa še enkrat, da je zastopnik Samostojne kmetijske stranke oponiral, ko sem zahteval soddločevanje ljudstva pri šolstvu. (Josip Drofenik: Jaz nisem proti temu!) Vi ste proti temu, kakor so pokazali Vaši medklici.

Predloženi zakonski načrt je pomanjkljiv tudi radi tega, ker ne določa nikjer nadzorstva nad občinami. Kdo bo nadziral občino? Kdo bo nadziral občinsko gospodarstvo, kdo bo nadziral župane, kdo bo nadziral občinske predstojnike? Nikjer tega ne poveste jasno. Nisem za to, da bi stal policaj nad županom in izvojenim občinskim zastopom. Toda marsikje se je pokazala potreba da je prav dobro in koristno, če je nad občino še neka instanca, ki ima dolžnost, da nadzira delo občine. Doslej je bilo tako, da je v administrativnem oziru nadziral občino okrajni zastop, kjer so se morali predložiti računi za ceste in drugo. V političnem oziru je nadziral občine okrajno glavarstvo in politične ekspoziture. V našem zakonskem načrtu pa ni nikjer rečeno, kdo bo nadziral občine. Če bo vse nadziral veliki župan, bo moral imeti glavo tako veliko kakor sod, če bo hotel izvrševati vse te posle, in mesto dveh deset rok.

V predloženem zakonskem načrtu vidimo tudi, da se nekaterim državnim uradnikom in tudi delavcem za časa sej ne da dopust, ako so izvoljeni za odbornike v sreski skupščini. Gospodje, če se da dopust enemu delu uradnikov, se mora dati tudi drugemu delu. Ne smemo biti tako ozkosrčni in tako starokopitni, da bi sedaj v 20. stoletju kar mahoma odvzeli delu naroda pravico, da bi smel sodelovati enako kakor drugi v javnih zastopih.

Iz vsega tega, kar sem dosedaj tu naštel, je razvidno, da bo oblastna kakor tudi sreska skupščina samo stroj, katerega bodeta gonila veliki župan in sreski poglavar, prav slično kakor mora kdo goniti tudi stroj za rezanje slanine in mesa, za stiskanje sadja itd. Pred seboj imamo načrt zakona, po katerem dobi veliki župan največji vpliv v oblastni in sreski skupščini. Pozni rodovi se bodo čudili, ko bodo prebirali stenografske zapisnike te skupščine, kako so se mogli najti bo svetovni vojni tako nazadnjaški ljudje, ki so predložili in sklenili tako nazadnjaški zakonski načrt.

Končam. Poudarjam še enkrat: ker je ves zakonski načrt površen in ker ne odgovarja potrebam ljudstva in moderne zakonodaje, predlagam, da se razpravljauje o tem predmetu preloži, dokler nam pododbora ne izdela boljšega in ljudstvu primernejšega predloga.

Predsednik Miša Trifunović: Gospodo, predlažem, da današnju sednico zaključimo. Prima li Odbor taj. predlog? (Prima.) Pošto prima, sednico zaključujem i zakazujem iduću za ponedeljak u 9 časova, s produženjem današnjeg dnevnog reda.

(Sednica je zaključena u 12 i pol časova.)